

Internasjonale organisasjoners immunitet og retten til domstolsadgang etter EMK artikkel 6

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 641
Leveringsfrist: 25. november 2011

Til sammen 17 968 ord

22.11.2011

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Fremstillingen videre	3
1.3	Noen definisjoner og avgrensinger	3
<u>2</u>	<u>METODE OG RETTSKILDER</u>	<u>5</u>
<u>3</u>	<u>INTERNASJONALE ORGANISASJONER OG DERES IMMUNITET</u>	<u>7</u>
3.1	Kort om hva som kjennetegner en internasjonal organisasjon	7
3.2	Begrunnelse for internasjonale organisasjoners immunitet	9
3.3	Rettsgrunnlag for internasjonale organisasjoners immunitet	9
3.4	Funksjonell immunitet	12
3.5	Avkall på immunitet	14
<u>4</u>	<u>RETTE TIL DOMSTOLSADGANG</u>	<u>15</u>
4.1	Innledning	15
4.2	EMK art. 6 (1)	16
4.2.1	<i>Golder</i> avgjørelsen	16
4.2.2	Rett til fullbyrdelse av domstolsavgjørelser	17
4.2.3	”Borgerlige rettigheter og plikter”	18
4.2.4	Begrensninger i retten til domstolsadgang	20
4.2.5	Internrettslig status	22
4.2.6	Medlemsstatenes ansvar for internasjonale organisasjoners handlinger	23
4.2.7	Er retten til domstolsadgang et ufravikelig folkerettsprinsipp eller sedvanerettsregel?	26

4.3	Rettspraksis fra EMKs konvensjonsorganer i saker om immunitet og retten til domstolsadgang	28
4.3.1	<i>Spaans mot Nederland</i>	28
4.3.2	<i>Waite og Kennedy, og Beer og Regan mot Tyskland</i>	29
4.3.2.1	Storkammeravgjørelsen	29
4.3.2.2	Synspunktene til kommisjonens mindretall	33
4.3.3	Nyere EMD-praksis i immunitetssaker	35
4.4	Nasjonal rettspraksis	37
<u>5</u>	<u>ALTERNATIVE TVISTELØSNINGSMEKANISMER</u>	<u>39</u>
5.1	Innledning	39
5.2	Bakgrunn for organisasjonene til å opprette administrative domstolsmekanismer	40
5.3	Krav til domstolsmekanismer	44
5.3.1	Innledning	44
5.3.2	«Praktiske og effektive rettigheter»	45
5.3.3	Adgang for hvem?	45
5.3.4	«En uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov»	46
5.3.5	Andre krav til en velfungerende domstol	50
5.3.6	Prosessuelle minimumstandarder	52
5.3.7	Tribunalenes kildebruk	54
5.3.8	Praktiske hindre for saksøkere	56
<u>6</u>	<u>KORT OPPSUMMERING OG KONKLUSJON</u>	<u>57</u>
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>58</u>
7.1	Konvensjoner og traktater	58
7.2	Resolusjoner	60
7.3	Lover, forarbeider, og forskrifter	60
7.4	Rettspraksis	61
7.4.1	Den europeiske kommisjon	61

7.4.2	Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD)	61
7.4.3	Den internasjonale domstol (ICJ)	61
7.4.4	Den internasjonale arbeidsorganisasjonens administrative tribunal (ILOAT)	62
7.4.5	Utenlandsk rettspraksis	62
7.5	Litteratur	63
7.6	Nettlitteratur	64
7.7	Digitale avisartikler	64
7.8	Annen nettinformasjon	65
7.9	Forelesninger	65

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Internasjonale organisasjoner har hatt en enorm vekst i løpet av siste halvdel av forrige århundre og fram til i dag.¹ Økt internasjonalt samarbeid på mange områder har skapt et behov for statene til å etablere felles organer for samarbeid.² For at organisasjonene skal kunne være uavhengige og skjermet mot innblanding fra den enkelte medlemsstat, nyter de immunitet fra rettslig forfølgning i nasjonale domstoler.³ Fra et menneskerettighetsperspektiv kan dette være problematisk. Den europeiske menneskerettskonvensjon (heretter forkortet EMK) artikkel 6 nr. 1 sikrer en rett for individer til å få prøvd sine krav for en domstol. Dersom individene hindres i å anlegge sak for nasjonale domstoler på grunn av organisasjonenes immunitet, og de heller ikke har andre tilfredsstillende tvisteløsningsmekanismer tilgjengelig, vil det bety at de blir stående igjen rettsløse. Fra konvensjonsstatenes perspektiv er dette også problematisk. De er ansvarlig for å sikre konvensjonens rettigheter og friheter for sine borgere. Samtidig har de en folkerettslig plikt til å respektere immuniteten til internasjonale organisasjoner. Det er derfor snakk om et komplekst tre-parts forhold; mellom internasjonale organisasjoner, EMKs medlemsstater, og medlemsstatenes borgere.⁴

I storkammeravgjørelsene *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan*⁵ fra 1999 ga Den europeiske menneskerettsdomstol (heretter forkortet EMD) for første gang klart uttrykk for at det kunne oppstå konflikt mellom internasjonale organisasjoners immunitet og individers rett til domstolsadgang etter EMK artikkel 6 (1). Så langt har imidlertid ingen av EMKs medlemsstater blitt dømt for å ha krenket retten til

¹ Antallet internasjonale organisasjoner antas å ligge et sted mellom 350 og 500. Forelesning K.U. Leuven 2010: "Definition and classification of International Organizations".

² Ruud (2006), s. 206

³ Kloth (2010) s. 133

⁴ Webb (2005) s. 3

⁵ *Waite og Kennedy mot Tyskland*, og *Beer og Regan mot Tyskland*.

domstolsadgang ved å innvilge internasjonale organisasjoner immunitet. Med den stadig økende betydning som internasjonale organisasjoner får i verden, er det ikke usannsynlig at spørsmålet igjen vil havne for domstolen i Strasbourg.

Saksøkernes krav i *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan* var av arbeidsrettslig karakter, noe som slett ikke er uvanlig i denne typen saker. Majoriteten av konflikter der internasjonale organisasjoner og private parter er innblandet, er mellom organisasjoner og deres ansatte.⁶ Organisasjonene har blitt kritisert for å tilby sine ansatte dårlige arbeidsbetingelser, og for å mangle tilfredsstillende interne mekanismer for å ta seg av konflikter når de oppstår. Når ansatte har anlagt sak for nasjonale domstoler, har organisasjonene ofte påberopt seg immunitet, og i de fleste tilfeller har de fått dette innvilget av domstolene.⁷

Problemstillingen som jeg vil forsøke å svare på i denne oppgaven blir hvordan konflikten mellom internasjonale organisasjoners immunitet og ansattes rett til domstolsadgang etter EMK artikkel 6 (1) kan løses. Et viktig moment, som EMD fokuserte på i sin avgjørelse i *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan*, blir i hvilken grad organisasjonene kan tilby rimelige og effektive alternativer til domstolsbehandling. Effektive domstolsorganer innad i organisasjonene kan sikre at hensynet bak retten til domstolsadgang ivaretas, samtidig som at immuniteten for internasjonale organisasjoner opprettholdes og sikrer deres uavhengighet. Men hva er det som gjør en mekanisme rimelig og effektiv? Og i hvilken grad er de allerede eksisterende mekanismene som organisasjonene har opprettet, rimelige og effektive? Det synes klart at man må stille visse minimumskrav for at man skal kunne kalle et organ en «domstol» eller et «tribunal» i EMKs forstand. Hvilke krav dette er snakk om, og hvorvidt sentrale administrative tribunaler opprettet av internasjonale organisasjoner tilfredsstiller disse kravene, er noe av det jeg vil se nærmere på i denne oppgaven.

⁶ Kloth (2010) s. 136. I 2003 var det mellom 110 000 og 130 000 ansatte i internasjonale organisasjoner. Wouters (2010) s. 18.

⁷ <http://caio-ch.org/RuleofLaw.html>

1.2 Fremstillingen videre

For å kunne sette oss ordentlig inn i oppgavens tema er det nødvendig med litt kjennskap om blant annet hva som kjennetegner en internasjonal organisasjon, bakgrunnen for at den nyter immunitet, og særpreg ved immuniteten. Dette vil jeg redegjøre for i kapittel 3. I kapittel 4 vil jeg redegjøre for retten til domstolsadgang slik den følger av EMK artikkel 6 (1), og knytte det opp mot teori og praksis om immunitet fra EMKs konvensjonsorganer og nasjonale domstoler. Jeg vil også behandle enkelte andre aspekter som ikke har direkte forbindelse til artikkel 6 (1) slik som medlemsstatenes ansvar etter EMK for internasjonale organisasjoners handlinger, betydningen av EMKs internrettslige status i medlemsstatene, og spørsmålet om organisasjonene kan bindes av andre folkerettslige regler. I kapittel 5 vil jeg ta for meg EMDs krav om alternative tvisteløsningsmekanismer, hva dette innebærer mer konkret, og undersøke i hvilken grad de mest sentrale administrative tribunalene i internasjonale organisasjoner tilfredsstiller EMKs minimumskrav.

1.3 Noen definisjoner og avgrensinger

Når noen er «immun» innebærer det som oftest at de er fritatt for statlige plikter og byrder slik som skatter og avgifter,⁸ eller at de er unntatt for doms- og tvangs jurisdiksjon i staten der de oppholder seg.⁹ I denne oppgaven vil jeg bruke «immunitet» i den sistnevnte betydningen av ordet.

Man kan skille mellom tre typer av immunitet i folkeretten: immunitet for stater, diplomatisk immunitet for statlige representanter, og immunitet for internasjonale organisasjoner.¹⁰ Jeg vil fokusere på den sistnevnte typen av immunitet, men vil trekke inn teori og praksis fra statsimmunitet i noen sammenhenger. Dette skyldes først og fremst at det er sparsomt med praksis fra EMD som omhandler internasjonale organisasjoners immunitet. I tillegg vil både staters og internasjonale organisasjoners immunitet kunne være til hinder for individers adgang til domstolene, slik at praksis fra

⁸ Dette kan også ses på som spesielle *privilegier*.

⁹ Gisle (1999) s. 129

¹⁰ <http://caio-ch.org/RuleofLaw.html>

saker om statsimmunitet vil kunne være relevant for forholdet mellom internasjonale organisasjoners immunitet og EMK artikkel 6 (1).

Under punkt 3.1 vil jeg redegjøre for hva som kjennetegner en internasjonal organisasjon. Det kan imidlertid være nyttig allerede her å gi en kort beskrivelse av hva som menes med en internasjonal organisasjon, og hvilke avgrensninger man bør foreta mot andre former for organisasjoner og internasjonalt samarbeid. Sterkt forenklet kan internasjonale organisasjoner defineres som mellomstatlige organisasjoner, også kalt IGO'er (forkortelse for Inter-governmental Organisations). Dette er organisasjoner som i hovedsak er opprettet av stater, og som har stater som medlemmer. For det første er det vanlig i folkerettslig teori å avgrense mot ikke-statlige organisasjoner, såkalte NGO'er (forkortelse for Non-governmental Organisations).¹¹ Slike organisasjoner kan ha et internasjonalt mandat og ha blitt satt til å utføre folkerettslige oppgaver. Men i stedet for å være underlagt folkeretten, vil de måtte følge den nasjonale lovgivningen i landene der de har tilholdssted, og regnes derfor ikke som egne folkerettssubjekter.¹² For det andre er det vanlig å avgrense mot løsere samarbeid mellom stater, slik som G8¹³ eller Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE), forgjengeren til dagens Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE). Disse mellomstatlige samarbeidene mangler et formelt folkerettslig grunnlag og en fast administrativ struktur.¹⁴

Etter EMK artikkel 1 er det *medlemsstatenes* ansvar å sikre at konvensjonens rettigheter og friheter blir oppfylt for dens borgere. Ingen internasjonale organisasjoner er per dags dato medlem av EMK.¹⁵ De har derfor intet formelt ansvar for å sikre individer en rett til domstol etter konvensjonen. Oppgaven vil følgelig fokusere på statenes ansvar for å sikre retten til domstolsadgang etter artikkel 6 (1), herunder spørsmålet om statene som

¹¹ Eksempler er Amnesty International og Greenpeace.

¹² Klabbers (2009) s. 7

¹³ Gruppen av åtte. En koalisjon av de åtte ledende industrinasjonene i verden.

¹⁴ Klabbers (2009) s. 10

¹⁵ EU kan imidlertid tiltre EMK med grunnlag i henholdsvis Lisboatraktaten artikkel 6, 2. ledd (i kraft fra 1. desember 2009), og EMK artikkel 59 nr. 2, etter endring av protokoll nr. 14 (i kraft fra 1. juni 2010).

medlemmer av internasjonale organisasjoner har et indirekte ansvar for å sikre at denne rettigheten blir ivaretatt av organisasjonene.¹⁶

Det kan tenkes en rekke ulike situasjoner hvor individer reiser rettslige krav mot internasjonale organisasjoner. Det kan dreie seg om alt fra krav fra ansatte om kompensasjon i forbindelse med oppsigelser, krav fra tredjepersoner om erstatning for kontraktsbrudd forårsaket av internasjonale organisasjoner, eller krav om oppreisning fra individer som har blitt utsatt for ulovlig arrestasjon av NATO -eller FN styrker under internasjonale operasjoner. I alle disse situasjonene vil forholdet mellom individenes rett til domstolsadgang og organisasjonenes rett på immunitet kunne komme i konflikt med hverandre. Som allerede antydnet i oppgavens innledning vil jeg imidlertid konsentrere meg om krav i en bestemt sammenheng; nemlig arbeidsrettslige krav fra organisasjonenes ansatte. Følgelig vil jeg avgrense behandlingen mot andre typer individkrav. Dette er primært av hensyn til oppgavens omfang, og fordi jeg ønsker å fokusere på organisasjonenes administrative tribunaler som alternativer til nasjonale domstoler.

2 Metode og rettskilder

Ettersom oppgaven omhandler folkerettslige spørsmål vil jeg anvende folkerettslig kilder og folkerettslig metode. Når det gjelder fastleggingen av rettskildene vil jeg se hen til statuttene til Den internasjonale domstol (heretter forkortet ICJ) artikkel 38 (1) bokstav a-d, som anses å gi uttrykk for folkerettens alminnelige rettskilder. Jeg vil anvende alle de folkerettslige kildene som listes opp i denne bestemmelsen, herunder konvensjoner, sedvane, og rettsprinsipper, samt også i betydelig grad sekundærkildene rettspraksis og rettsteori.

¹⁶ Under punkt 4.2.7 vil jeg kort behandle spørsmålet om hvorvidt internasjonale organisasjoner kan være bundet av internasjonale menneskerettigheter.

Ved tolkingen av internasjonale konvensjoner der stater er parter, slik som FN-pakten, vil jeg benytte meg av Wien-konvensjonen om traktatretten av 23. mai 1969, da den i stor grad gir uttrykk for det som anses som folkerettslig sedvanerett. I tråd med konvensjonens artikkel 31 første til tredje ledd vil jeg ta utgangspunkt i ordlyden, og tolke den i lys av konvensjonens gjenstand og formål, etterfølgende avtaler og praksis, samt andre folkerettslige regler som kan ha relevans for tolkningen.

Mange av konvensjonene som regulerer internasjonale organisasjoners immunitet er utarbeidet mellom internasjonale organisasjoner og stater. Ved tolkingen av konvensjoner der stater og internasjonale organisasjoner, eller bare internasjonale organisasjoner, er parter vil det derfor være naturlig å ta utgangspunkt i Wien-konvensjonen om traktatretten av 21. mars 1986. Per dags dato har den imidlertid ikke blitt undertegnet av et tilstrekkelig antall stater til å kunne tre i kraft.¹⁷ Den blir likevel regnet for å gi uttrykk for gjeldende folkerett på området.¹⁸ Jeg vil derfor ta denne i betraktning ved tolkningen. Jeg vil også benytte meg av vedtak fra internasjonale organisasjoners medlemsforsamlinger, herunder resolusjoner fra FNs generalforsamling, som har fastsatt statuttene og reglene til FNs administrative tribunaler.

Når det gjelder rettspraksis vil jeg hovedsakelig vise til praksis fra EMKs konvensjonsorganer siden det først og fremst vil være av interesse for oppgaven å kartlegge hva disse sier om forholdet mellom immunitet og retten til domstolsadgang etter EMK. For å gi et lite bilde av hvordan nasjonale domstoler har sett på spørsmålet vil jeg også vise til noen eksempler fra nasjonal rettspraksis i punkt 4.4. Ettersom jeg ikke kunne finne noe særlig relevant norsk rettspraksis som omhandlet immunitet og EMK artikkel 6 (1), vil jeg vise til rettsavgjørelser fra andre land slik de er presentert av utenlandske rettsteoretikere. I tillegg vil jeg også referere til enkelte avgjørelser fra ICJ og fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonens administrative tribunal (heretter forkortet ILOAT).

¹⁷ http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en

¹⁸ Zemanek (2008): <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcltsio/vcltsio.html>

3 Internasjonale organisasjoner og deres immunitet

3.1 Kort om hva som kjennetegner en internasjonal organisasjon

Spekteret av internasjonale organisasjoner er mangfoldig, både med hensyn til organisasjonenes størrelse, arbeidsoppgaver, og formål. De dannes heller ikke på grunnlag av én bestemt måte. Det er derfor ikke mulig å gi en nøyaktig definisjon på en internasjonal organisasjon. I stedet er det vanlig i internasjonal rettsteori å stille opp visse karakteristika som bør være til stede. FNs folkerettskommisjon (heretter forkortet ILC) har i artikkel 2 (a) til sitt utkast til ansvar for internasjonale organisasjoner (heretter forkortet DARIO) beskrevet internasjonale organisasjoner på følgende måte:

“International organization” means an organization established by a treaty or other instrument governed by international law and possessing its own international legal personality. International organizations may include as members, in addition to States, other entities;

Denne beskrivelsen inneholder i grove trekk tre karakteristika som er typiske for internasjonale organisasjoner.¹⁹ Den første karakteristikken er at organisasjonene dannes på grunnlag av en folkerettslig avtale. Ikke alle organisasjoner er imidlertid etablert direkte på et slikt grunnlag. FNs generalforsamling har for eksempel dannet flere av sine særorganisasjoner gjennom egne vedtak (resolusjoner), slik som FNs industriutviklingsorganisasjon (UNIDO) og FNs barnefond (UNICEF).²⁰ Vi har også organisasjoner som OSSE som nedstammer fra en mellomstatlig konferanse (KSSE),²¹ og GATT-avtalen (General Agreement on Tariffs and Trade) som utviklet seg til Verdens handelsorganisasjon (WTO).²²

¹⁹ Klabbers (2009) s. 6

²⁰ Ibid. s. 9

²¹ Ibid. s. 10

²² Ruud (2006) s. 105

Den andre karakteristikken er at internasjonale organisasjoner er egne folkerettssubjekter. Det har vært hevdet at internasjonale organisasjoner ikke kan være folkerettssubjekter siden deres rettslige eksistens og handleevne kun er avledet av statene.²³ Det er statene som har opprettet organisasjonen, og som gjennom sin stemmegivning bestemmer over organisasjonens virksomhet. Skal organisasjonene kunne utføre de oppgavene som de er pålagt av sine medlemsstater på en effektiv måte, er det imidlertid nødvendig at de besitter rettslig handleevne. Det er også nødvendig for at organisasjonene skal kunne opptre som part i rettsprosesser, ha rettigheter, og pådra seg forpliktelser overfor andre folkerettssubjekter.²⁴ En konsekvens av en slik status er videre at de kan påberope seg immunitet for nasjonale domstoler.²⁵ I flere av sine rådgivende avgjørelser har ICJ gitt uttrykk for at FN og andre internasjonale organisasjoner må anses som egne folkerettssubjekter.²⁶ Dette må også gjelde i tilfeller hvor statusen ikke er eksplisitt regulert i traktaten som opprettet organisasjonen. I folkerettslig teori har dette blitt kalt doktrinen om "*implied powers*".²⁷ I en av ICJs tidlige rådgivende avgjørelser, *Reparation for Injuries*, finner vi et uttrykk for denne doktrinen. Spørsmålet i saken var om FN hadde tilstrekkelig kompetanse til å fremme erstatningskrav mot en ansvarlig stat. Domstolens flertall mente at FN hadde slik kompetanse, og uttalte i den forbindelse:

Under international law, the Organization must be deemed to have those powers which, though not expressly provided in the Charter, are conferred upon it *by necessary implication* as being essential to the performance of its duties.²⁸

Den tredje karakteristikken ved en internasjonal organisasjon er at den, i tillegg til stater, også kan ha medlemmer av annen art. Selv om det vanligste er at medlemmene er

²³ Ruud (2006) s. 105

²⁴ Amerasinghe (2005) s. 68

²⁵ Forelesning K.U. Leuven 2010: "Legal status /International legal personality of International Organizations".

²⁶ Se f.eks. ICJ *South-West Africa* (1956), og ICJ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (1996).

²⁷ Ruud (2006) s. 106

²⁸ ICJ (1949) s. 182. Mine uthevinger.

stater har vi enkelte eksempler på at internasjonale organisasjoner er medlemmer av andre internasjonale organisasjoner. Et eksempel er Den europeiske union (EU) som er medlem av WTO.²⁹

3.2 Begrunnelse for internasjonale organisasjoners immunitet

Immunitet er som nevnt sett på som nødvendig for at internasjonale organisasjoner effektivt skal kunne ivareta sine funksjoner og oppfylle organisasjonens formål, uten innblanding fra medlemsstatene. Organisasjonene vil være særlig utsatt for påvirkning i statene der de er midlertidig eller permanent lokalisert. Myndighetene i disse statene vil kunne utøve påvirkning gjennom ulike politiske og rettslige organer, deriblant domstolene. Nasjonale domstoler blir derfor sett på som et uegnet forum for å behandle krav mot internasjonale organisasjoner. Domstolene vil ikke nødvendigvis alltid ha tilstrekkelige forutsetninger for å sette seg inn i organisasjonenes behov. I tillegg vil medlemsstatenes ulike lovgivning kunne føre til at domstolene tolker rettsspørsmål forskjellig.³⁰ Dersom organisasjonene ikke fikk innvilget immunitet ville det derfor kunne føre til avgjørelser i ulike retninger og skape usikkerhet og spenninger mellom medlemsstatene. Dette ville igjen kunne svekke samarbeidet innad i organisasjonene.³¹ Man kan også anføre praktiske hensyn for at internasjonale organisasjoner bør nyte immunitet. Blant annet vil det være arbeidsbesparende for organisasjonene å slippe å ta hensyn til den ulike arbeidslovgivningen i alle landene der de har sin virksomhet.

Som vi ser er begrunnelsen for immuniteten først og fremst at det er *nødvendig* for organisasjonenes *formål og funksjoner*. Når jeg under punkt 3.4 vil redegjøre nærmere for hva som kjennetegner organisasjonenes spesifikke form for immunitet, vil vi se at disse begrepene kan fremstå som relativt vage.

3.3 Rettsgrunnlag for internasjonale organisasjoners immunitet

Det kan være flere rettslige grunnlag for internasjonale organisasjoners immunitet.

²⁹ Klabbers (2009) s. 8

³⁰ Kloth (2010) s.133

³¹ Wouters (2010) s. 12

For det første kan immuniteten være regulert i organisasjonenes konstitusjonelle traktater. Dette er for eksempel tilfelle for FN. FN-paktens artikkel 105 sier at:

1. The Organization shall enjoy in the territory of each of its Members *such privileges and immunities as are necessary* for the fulfilment of its purposes.
2. Representatives of the Members of the United Nations and officials of the Organization shall similarly enjoy *such privileges and immunities as are necessary* for the independent exercise of their functions in connexion with the Organization.³²
3. The General Assembly may make recommendations with a view to determining the details of the application of paragraphs 1 and 2 of this Article or may propose conventions to the Members of the United Nations for this purpose.

Som vi ser av den uthevede teksten er angivelsen av immuniteten svært generell. Artikkel 105 (3) peker imidlertid mot at FNs generalforsamling kan regulere spørsmålet om immunitet mer detaljert. Dette har blitt gjort i konvensjonen om privilegier og immunitet for De forente nasjoner som ble vedtatt av FNs generalforsamling allerede på dens første sesjon i 1946. Ett år senere vedtok forsamlingen en tilsvarende konvensjon for organisasjonens særorganisasjoner.³³ Disse konvensjonene har senere fungert som inspirasjonskilder for flere andre internasjonale organisasjoner når de har regulert sin immunitet i konvensjonsform. Et eksempel er Europarådets generelle avtale om privilegier og immunitet av 1949.

Immunitet vil også kunne være nærmere regulert i bilaterale avtaler, såkalte «seat» eller «headquarters agreements», mellom organisasjonen og staten der organisasjonen har sitt midlertidige eller permanente tilholdssted.³⁴ Slike avtaler regulerer rettighetene og forpliktelsene mellom staten og organisasjonen. Organisasjonen vil være opptatt av at dens immunitet blir respektert slik at den kan utføre sine oppgaver effektivt uten innblanding fra statens myndigheter. Staten vil på sin side være opptatt av at organisasjonen og dens representanter og ansatte respekterer statens lover og regler. Siden organisasjonene nyter immunitet kan ikke statene tvinge organisasjonene til å

³² Mine uthevninger.

³³ Jfr. konvensjonen om privilegier og immunitet for FNs særorganisasjoner.

³⁴ Klabbers (2009) s. 139

følge den nasjonale lovgivningen. I stedet vil de oppfordre organisasjonene til å etterleve reglene, noe organisasjonene som oftest vil se seg tjent med å samtykke i.³⁵

Immuniteten til internasjonale organisasjoner kan også være nærmere regulert i statenes interne rett. I Norge har vi lov om immunitet og privilegier for internasjonale organisasjoner m.v.³⁶ Loven består av to paragrafer og er en fullmaktslov som gir Kongen ved regjering adgang til å inngå folkerettslige avtaler med internasjonale organisasjoner vedrørende immunitet, jfr. § 1 (1). Av bestemmelsens annet ledd følger det at det kan gis nærmere regler om gjennomføring av immunitetsregler i slike avtaler. I medhold av denne bestemmelsen har Norge for eksempel inngått bilaterale avtaler om immunitet og privilegier med OSSE og Western European Armaments Organisation (WEAO),³⁷ som er innlemmet i lovverket i forskrifts form. Tredje ledd inneholder en unntaksbestemmelse som sier at det også uten slik mellomfolkelig overenskomst kan innrømmes immunitet, i situasjoner der det foreligger særlige og tungtveiende utenrikspolitiske hensyn. Dette viser at immunitet ikke behøver å ha grunnlag i en skriftlig folkerettslig avtale. Ordlyden tilsier imidlertid at det skal en god del til.

Man bør også stille spørsmål om det kan oppstilles en folkerettslig sedvanerettsregel om immunitet for internasjonale organisasjoner. Det kan pekes på mange situasjoner hvor en slik regel kan være nyttig.³⁸ For det første vil en slik regel kunne være hensiktsmessig i tilfeller der det ikke foreligger aktuelle folkerettslige avtaler om immunitet. Dersom det finnes slike folkerettsavtaler kan det være nyttig å vite om de er uttømmende, og dersom det ikke er tilfelle, om sedvanerettslige immunitetsregler i så fall kan supplere den eksisterende avtalen. I tillegg vil en slik regel være av betydning i land med dualistiske rettssystemer, slik som i Norge, hvor en rettslig gjennomføringsakt er nødvendig før en folkerettslig avtale kan få virkning i intern rett. Og selv om en slik gjennomføringsakt foreligger, kan det hende at ikke alle vilkårene i loven er identiske

³⁵ Hunt (2010) s. 554. Se for eksempel § 1-1 i forskrift nr. 14 av 7. januar 2000 om immunitet og privilegier mv. for personer, eiendom og aktiva tilknyttet OSSE.

³⁶ Jfr. lov nr. 5. av 19. juni 1947.

³⁷ Jfr. forskrift nr. 131, 14. februar 1997.

³⁸ Amerasinghe (2005) s. 344

med dem i folkerettsavtalen. Dermed vil sedvanerettsregler kunne være av betydning som tolkningsmoment.

Hva vil grunnlaget for en eventuell sedvanerettsregel om immunitet for internasjonale organisasjoner være? For at det skal kunne oppstilles en folkerettslig sedvanerettsregel må det i henhold til ICJs statutter artikkel 38 (1) (b) foreligge en statspraksis, og denne statspraksisen må oppfattes å være i samsvar med gjeldende rett (*opinio juris*). De mange konvensjonene som har vokst frem på området siden andre verdenskrig, især FNs konvensjoner om privilegier og immuniteter, kan anses å tilfredsstillende både kravet om tilstrekkelig statspraksis og *opinio juris*.³⁹ Spørsmålet blir i så fall hvilken rekkevidde eller innhold en slik regel har. Hvilke konkrete privilegier og immuniteter ville for eksempel være omfattet? Og vil man kunne utsondre slike regler fra alle de ulike typene av folkerettslige immunitetsavtaler, inkludert bilaterale avtaler mellom organisasjoner og statsstater? Per dags dato er det ingen sikker oppfatning om dette spørsmålet i verken stats- eller rettspraksis.⁴⁰

3.4 Funksjonell immunitet

Det er vanskelig å angi det presise innholdet og rekkevidden av internasjonale organisasjoners immunitet. Det finnes ingen generell konvensjon på området eller en allment akseptert oppfatning i folkeretten om hva som konkret skal regnes med til organisasjonenes immunitet. Organisasjonene bidrar ikke til å gjøre dette lettere ved at de i konvensjonene ofte bare gir en vag beskrivelse av sin egen immunitet. FN-paktens artikkel 105 (2) sier for eksempel at FN skal nyte en immunitet «... *som er nødvendig av hensyn til utøvelsen av dens funksjoner eller oppfyllelsen av dens formål*». Man finner liknende formuleringer i konvensjonene til andre organisasjoner. Uttrykket «nødvendig» er lite presist og kan forstås svært ulikt avhengig av hvem som tolker. Organisasjonene selv vil gjerne mene at immunitet er nødvendig av hensyn til utøvelsen av deres funksjoner og oppgaver, mens motpartene i tvister gjerne vil hevde at det ikke

³⁹ Ibid. s. 345

⁴⁰ Ibid. s. 346

er tilfellet. Det kan bety at menneskerettigheter, slik som retten til domstolsadgang, kan krenkes under dekke av å være funksjonelt nødvendig.⁴¹

Teorien som brukes til å forklare internasjonale organisasjoners immunitet kalles «*den funksjonelle nødvendighetsteorien*». Foruten den utstrakte bruken av funksjonell immunitet i avtaleverkene til internasjonale organisasjoner, er det en klar aksept blant internasjonale organisasjoners medlemsstater, nasjonale domstoler, og rettsteoretikere om bruk av denne teorien.⁴² Kort sagt går teorien ut på at organisasjonenes kompetanse er begrenset til handlinger som er *nødvendig* av hensyn til deres *funksjoner*. Alle handlinger som ikke er i henhold til organisasjonens offisielle funksjoner, er i rettslig forstand uoffisielle og illegitime handlinger, også kalt *ultra vires*. Siden den nærmere rekkevidden av organisasjonenes funksjonelle immunitet sjelden er definert, er det ofte vanskelig å skille mellom tilfellene hvor organisasjonene har et legitimt behov for å beskytte seg med immunitet, og hvor de ikke har det. Immuniteten som internasjonale organisasjoner nyter, blir da i realiteten *absolutt*.⁴³ Italiensk høyesterett og enkelte italienske rettsteoretikere har gitt uttrykk for at man bør begrense organisasjonenes absolutte immunitet på samme måte som man i sin tid gjorde det med statsimmunitet.⁴⁴ Dette ble gjort ved at man innførte et skille mellom statenes offisielle myndighetsutøvelse (*jure imperii*) og deres forretningsmessige forhold (*jure gestionis*), der bare handlinger utført i førstnevnte egenskap skulle være berettiget til immunitet.⁴⁵ Andre er imidlertid skeptisk til om et slikt skille også har relevans for internasjonale organisasjoner. For det første er ikke hensynene for staters og internasjonale organisasjoners immunitet de samme. For det andre kan det i mange sammenhenger være vanskelig å si at en internasjonal organisasjon opptrer i egenskap av *jure imperii*. Internasjonale organisasjoner nyter immunitet for at de skal være skjermet mot innflytelse fra medlemsstatene, og effektivt være i stand til oppfylle organisasjonens

⁴¹ Klabbers (2009) s. 135-136

⁴² Reinisch (2004) s. 4

⁴³ Ibid. s. 2

⁴⁴ Kloth (2010) s. 135

⁴⁵ Bakgrunnen for innføringen av skillet var økende kritikk fra ulike markedsaktører på begynnelsen av 1900-tallet om at statene oppnådde store konkurransemessige fordeler ved å påberope seg immunitet for domstolene. Ruud (2006) s. 178

formål og funksjoner. Dette hensynet har i prinsippet like mye vekt i forretningsmessige forhold som i andre typer saker.⁴⁶ Majoriteten av nasjonale domstoler og rettsteoretikere er i dag imot å begrense organisasjonenes immunitet til *jure imperii* handlinger.⁴⁷

Funksjonalitetsteorien har oppnådd stor popularitet fordi den fremstår som en logisk forklaring på hvorfor internasjonale organisasjoner må nyte immunitet. *Klabbers* mener imidlertid at bildet er mye mer sammensatt. Immunitet er ofte resultat av forhandlinger mellom organisasjonen og vertsstaten hvor ikke bare organisasjonens behov vil være tema. Representantene for vertsstatene vil kunne ha sterke motforestillinger mot organisasjonenes forslag i alt fra skattespørsmål til rettigheter for organisasjonens ansatte. Ikke minst vil partene kunne ha vidt ulike syn på hva som utgjør funksjonelle behov for organisasjonen. I tillegg vil forskjeller i styrken på partenes forhandlingsevne kunne være en viktig faktor.⁴⁸

3.5 Avkall på immunitet

Folkerettslige avtaler om internasjonale organisasjoners immunitet kan inneholde regler om at organisasjonen i visse situasjoner bør gi avkall på sin immunitet. Det vil særlig være tilfelle ved overtredelser av lover og regler hvor statenes interesser er spesielt sterke, slik som straffebestemmelser. Bilaterale avtaler mellom organisasjoner og vertsstater vil for eksempel ofte inneholde bestemmelser om avkall i situasjoner der organisasjonens ansatte begår strafferettslige handlinger på vertsstatens territorium. Da følger det som oftest av avtalen at organisasjonen ved dens generalsekretær eller leder skal, og bør, gi avkall på immuniteten. Konvensjonen om immuniteter og privilegier for FNs særorganisasjoner artikkel VI, paragraf 2 sier for eksempel at det bør gis avkall på immuniteten dersom: «*the immunity would impede the course of justice and can be waived without prejudice to the interests of the specialized agency*». Avkall på immunitet finner imidlertid sjelden sted i praksis. Dette gjelder særlig i tilfellene hvor en ansatt i en organisasjon har blitt utsatt for overgrep og overgriperen har en

⁴⁶ Amerasinghe (2005) s. 322

⁴⁷ Kloth (2010) s. 135

⁴⁸ Klabbers (2009) s. 133

lederstilling i organisasjonen.⁴⁹ Et nylig eksempel på en sak hvor spørsmålet om avkall på immunitet kunne blitt aktuelt, var da lederen for Det internasjonale pengefondet (heretter forkortet IMF), Dominique Strauss-Kahn, ble arrestert 14. mai 2011 i New York etter anklager om seksuelle overgrep mot en hotellansatt. Som følge av arrestasjonen, trakk han seg fem dager senere som leder for IMF. Som leder for en av FNs særorganisasjoner hadde han etter konvensjonen om privilegier og immuniteter for særorganisasjonene artikkel VI nr. 19 (a), og 21, rett på immunitet. Etter IMF's Articles of Agreement artikkel IX nummer 8 (i),⁵⁰ var det ikke opp til lederen alene, men organisasjonen å eventuelt gi avkall på immuniteten. Immuniteten fikk imidlertid kun anvendelse dersom de aktuelle handlingene var utført i tjeneste for organisasjonen.⁵¹ IMF erklærte at Strauss-Kahn hadde vært på privat reise da han ble arrestert. Dermed kunne han ikke påberope seg den funksjonelle immuniteten han nøt som leder av IMF, og spørsmålet om avkall ble ikke aktuelt.⁵² Amerikansk påtalemyndighet reiste deretter siktelse og innledet etterforskning mot Strauss-Kahn. Saken ble til slutt avvist av de amerikanske domstolene 23. august 2011 på grunn av mangel på bevis og fornærmedes manglende troverdighet.⁵³

4 Retten til domstolsadgang

4.1 Innledning

Mange sentrale menneskerettighetskonvensjoner -og instrumenter sikrer en rett til en rettferdig rettergang, slik som for eksempel FNs menneskerettighetserklæring artikkel 10, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14 (1), EUs charter om grunnleggende rettigheter artikkel 47, og EMK artikkel 6 (1).

Menneskerettighetsorganer har bekreftet at bestemmelsene også rommer en rett til

⁴⁹ <http://caio-ch.org/RuleofLaw.html>

⁵⁰ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm#a9s3>

⁵¹ <http://www.reuters.com/article/2011/05/15/us-strausskahn-immunity-idUSTRE74E38220110515>

⁵² <http://www.news.com.au/business/breaking-news/imf-says-chief-dominique-strauss-kahn-has-no-immunity-for-sexual-assault-charges/story-e6frfkur-1226058070969>

⁵³ http://en.wikipedia.org/wiki/Dominique_Strauss-Kahn

domstolsadgang selv om dette ikke kommer direkte til uttrykk i ordlyden. FNs menneskerettighetskomité har uttalt at individers rett til å kreve rettferdighet forutsetter at statene sikrer dem praktiske og effektive muligheter til å presentere sin sak for en dommer. Dette innebærer at statene må sørge for at det verken ligger rettslige og praktiske hindre i veien for utøvelsen av retten.⁵⁴

Adgangen til domstolene kan imidlertid begrenses av statene når disse begrensningene har grunnlag i lov, og kan rettferdiggjøres på grunnlag av objektive og rimelige hensyn. Immunitet er et eksempel på en slik begrensning, og som ofte har vært gjenstand for diskusjoner.⁵⁵

4.2 EMK art. 6 (1)

4.2.1 *Golder* avgjørelsen

EMK artikkel 6 nr. 1, første setning, sikrer en rett for individer til en rettferdig rettergang:

For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov.

Det følger ikke direkte av ordlyden til artikkel 6 (1) at den også sikrer en rett til domstolsadgang. For at man skal kunne ha en rettferdig rettergang er det imidlertid en forutsetning at man også har adgang til en domstol. EMD har da også innfortolket en slik rettighet i konvensjonsteksten. Første gang den gjorde det var i *Golder* saken fra 1975.⁵⁶ I sin tolkning av artikkel 6 (1) tok EMD utgangspunkt i Wien-konvensjonens tolkningsprinsipper i artikkel 31 til 33. Domstolen mente at en rett til domstolsadgang hadde støtte i ordlyden til begge de offisielle språklige versjonene til bestemmelsen.⁵⁷

⁵⁴ Moeckli (2010) s. 318

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ *Golder mot Storbritannia*.

⁵⁷ Jfr. avsn. 31-33

Konvensjonens formål slik den ble uttrykt i fortalen, og særlig dens referanse til medlemsstatenes felles tro på demokratiske rettsstatsprinsipper, støttet ytterligere opp om en slik tolkning.⁵⁸ I tråd med Wien-konvensjonen artikkel 31 (3) (c) hentet domstolen også argumenter fra andre relevante folkerettskilder, slik som folkerettslige prinsipper.⁵⁹ Retten til domstolsadgang i sivile saker og forbudet mot nektelse av rett, var to grunnleggende og universelt anerkjente rettsprinsipper, som artikkel 6 (1) måtte tolkes i lys av. Domstolen mente dessuten at det ville være utenkelig at bestemmelsen ville beskrive de prosessuelle garantiene i en pågående rettssak i detalj uten først å sørge for at det som faktisk gjorde det mulig for partene å nyte slike garantier, nemlig en rett til domstolsadgang, også var beskyttet.⁶⁰

Når disse momentene ble tatt i samlet betraktning var retten til domstolsadgang etter domstolens oppfatning *et iboende element* i artikkel 6 (1). Til tross for den vidtgående tolkningen av ordlyden, var det ifølge domstolen ikke en tolkning som påla statene nye plikter. Tolkningen var simpelthen basert på artikkel 6 (1) første setnings egne vilkår.⁶¹

4.2.2 Rett til fullbyrdelse av domstolsavgjørelser

Hvis vi tenker oss at en nasjonal domstol lar være å innvilge immunitet til en internasjonal organisasjon, og at individet får dom for kravet sitt, vil spørsmålet bli om vedkommende kan få fullbyrdet dommen. Det er nemlig eksempler på at internasjonale organisasjoner har påberopt seg immunitet også etter at det foreligger dom.⁶² De praktiske sidene ved spørsmålet om gjennomføringen av en tvangsfullbyrdelse mot en internasjonal organisasjon skal jeg ikke gå inn på her. I stedet kan vi spørre om dette er et aspekt som er beskyttet av retten til domstolsadgang? Svaret er ja. Dette har EMD slått fast i blant annet *Hornsby* saken. Etter domstolens oppfatning ville rettigheten være

⁵⁸ Jfr. avsn. 34

⁵⁹ Jfr. ICJs statutter artikkel 38 (1c).

⁶⁰ Jfr. avsn. 35

⁶¹ Jfr. avsn. 36

⁶² Se for eksempel *Lutchmaya mot generalsekretæren for Gruppen av afrikanske, karibiske, og stillehavsstater*. Journal des Tribunaux (2003), 684.

illusorisk hvis en endelig og bindende domsavgjørelse ble stående virkningsløs, til skade for en av partene.⁶³

4.2.3 "Borgerlige rettigheter og plikter"

EMK artikkel 6 (1) omfatter bare retten til å få avgjort sine *borgerlige* rettigheter og plikter, eller en straffesiktelse mot seg. Bestemmelsen gir dermed ikke rett til å anlegge en straffesak mot et rettssubjekt, slik som en internasjonal organisasjon.⁶⁴ For at artikkel 6 (1) skal få anvendelse i borgerlige saker må det oppstilles tre vilkår. I tillegg til at saken må dreie seg om en borgerlig rettighet eller plikt, må det påvises en rettslig tvist i tilknytning til rettigheten eller plikten, og rettsprosessen må lede til en avgjørelse av tvisten.

Vilkåret om at det må foreligge en rettslig tvist tolkes vanligvis ikke veldig strengt, og er som oftest oppfylt.⁶⁵ Det sentrale er at to eller flere juridiske personer er uenige i forhold til en rettighet eller plikt, og at denne uenigheten er av en «genuin og seriøs natur».⁶⁶ For at vilkåret om at rettsprosessen må lede til en avgjørelse skal være oppfylt, kreves det at det foreligger en forbindelse mellom tvisten og den borgerlige rettigheten eller plikten.⁶⁷ Dette kravet er heller ikke veldig strengt. Den nedre grensen går hvor rettigheten ikke er tema i prosessen i det hele tatt.⁶⁸

Vilkåret om at det må foreligge en «borgerlig rettighet eller plikt» kan stille rettsanvenderen på større prøvelser. Det første spørsmålet blir hva konvensjonen mener med uttrykket «rettighet». Ifølge EMD må det dreie seg om en materiell rettighet som har rettslig grunnlag i individets nasjonale rett. Retten til domstolsadgang er en *prosessuell* rettighet, og sikrer ikke i seg selv en bestemt materiell rettighet.⁶⁹ Som

⁶³ *Hornsby mot Hellas*, avsn. 40.

⁶⁴ Jacobs (2010) s. 258

⁶⁵ van Dijk (2006) s. 518

⁶⁶ Ibid. s. 519

⁶⁷ Ibid. s. 521

⁶⁸ Ibid. s. 522

⁶⁹ Kloth (2010) s. 11-12

tidligere nevnt kan immunitet forstås som en rettsregel som fører til utelukkelse av gjeldende rett. I saker om statsimmunitet har enkelte stater derfor anført for EMD at saksøkerens krav ikke hadde noe rettslig grunnlag i nasjonal rett siden bruken av immunitet «utslettet» den materielle regelen.⁷⁰ EMD har imidlertid avvist slike anførsler. Siden staten som påberoper seg immunitet kan velge å gi avkall på immuniteten, slik at saken teoretisk ville kunne bli tatt opp til rettslig prøving og dom, kan ikke saksanlegg anses hindret helt fra begynnelsen av. Innvilgelsen av immunitet er kun en prosessuell hindring for domstolen til å dømme, og har ingen påvirkning som sådan på den materielle regelen det er snakk om.⁷¹

Det neste spørsmålet blir hva konvensjonen mener med uttrykket «*borgerlige* rettigheter og plikter». Ifølge EMD må rettigheten eller plikten være borgerlig «i sin natur». Hva dette konkret innebærer har domstolen hatt problemer med å redegjøre for. Når man har en tvist mellom to individer om et typisk privatrettslig krav byr det i utgangspunktet ikke på store problemer å skille mellom borgerlige og offentligrettslige krav. Der hvor tvisten derimot består av en privat mot en offentlig part kan det oppstå vanskeligheter siden et borgerlig krav under noen lands lovgivning kan falle inn under kategorien offentlig rett, mens det i andre land faller inn under privatrett.⁷² Domstolen har her, som ellers, sagt at begrepet «borgerlig» først og fremst må forstås ut fra den *autonome* meningen som begrepet har under EMK. Samtidig har den ikke utarbeidet noen faste kriterier for når en rettighet eller plikt er ”borgerlig”, slik den har gjort i forhold til begrepet ”straffesiktelse”.⁷³ I stedet har den valgt å avgjøre spørsmålet konkret i forhold til hver enkelt sak. Dermed har rettsanvendere fått en lite konsekvent rettspraksis å forholde seg til.⁷⁴

Arbeidstvister er eksempel på et område der domstolens praksis har variert. Dette er et område som har implikasjoner til spørsmålet om internasjonale organisasjoner og

⁷⁰ Kloth (2010) s. 12

⁷¹ *Al-Adsani mot Storbritannia*, avsn. 48

⁷² Jacobs (2010) s. 247

⁷³ Jfr. de såkalte *Engels*-kriteriene.

⁷⁴ Jacobs (2010) s. 248

immunitet, siden mange av kravene mot internasjonale organisasjoner anlegges av ansatte i organisasjonene. Til å begynne med anså domstolen at tvister mellom arbeidsgiver og arbeidstakere som gjaldt rekruttering, ansettelse, og pensjonering av borgerlige ansatte i utgangspunktet ikke ville være omfattet av artikkel 6 (1).⁷⁵ Ettersom begrepet ”borgerlige ansatte” utelot alle som arbeidet i offentlig sektor, og kunne ha ulikt meningsinnhold fra land til land, prøvde domstolen seg etter hvert på en ny fremgangsmåte. Denne gikk ut på at artikkel 6 (1) ville få anvendelse der hvor kravet i saken i vesentlig grad gjaldt økonomiske forhold, men ikke der hvor grunnlaget for kravet var rent prinsipielt. Ettersom nesten alle arbeidstvister vil ha økonomiske konsekvenser for den ansatte, ble også denne fremgangsmåten sett på som lite egnet.⁷⁶ I storkammeravgjørelsen *Pellegrin*⁷⁷ anla domstolen derfor enda en ny fremgangsmåte, denne gangen basert på et funksjonelt kriterium. Rekkevidden av artikkel 6 (1) ble nå utvidet ved at de eneste som falt utenfor ville være offentlig ansatte som utførte oppgaver som var typiske for offentlig sektor, og som handlet om å beskytte staten eller offentlig myndigheters interesser, slik som diplomater, politiansatte og soldater.⁷⁸ Utgangspunktet vil derfor nå være at ansatte i internasjonale organisasjoner er omfattet av artikkel 6 (1).⁷⁹

4.2.4 Begrensninger i retten til domstolsadgang

Retten til domstolsadgang er ikke absolutt, men en *relativ* rettighet, og kan derfor være gjenstand for begrensninger. Det følger ikke av ordlyden, men må ifølge EMD innfortolkes da det ligger i rettighetens natur at den må kunne reguleres av statene innenfor en *nasjonal skjønnsmargin*. En slik begrensning må ifølge EMD oppfylle tre

⁷⁵ Jacobs (2010) s. 251

⁷⁶ Ibid. s 252

⁷⁷ *Pellegrin mot Frankrike*

⁷⁸ Siden har læren blitt presisert i storkammeravgjørelsen *Vilho Eskelinen og andre mot Finland* fra 2007, jfr. avsn. 62: For at en utelukkelse av borgerlig ansatte skal være rimelig, må staten eksplisitt ha nedfelt i lov hvilke stillinger eller kategorier av ansatte som skal være avskåret fra domstolsadgang. Dernest må en utelukkelse kunne rettferdiggjøres ut fra objektive grunner i statens interesser.

⁷⁹ Kloth (2010) s. 10-11

vilkår.⁸⁰ For det første må begrensningen ha et *legitimt formål*. For det andre må det foreligge *proporsjonalitet* mellom virkemidlene som anvendes og formålet som søkes oppnådd. Og for det tredje må begrensningen ikke ha en slik innvirkning i saken at den skader *selve essensen av rettigheten*.

Vi kan raskt slå fast at det første vilkåret må anses oppfylt i forhold til immunitet som begrensning i retten til domstolsadgang. I *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan* gir EMD klart uttrykk for at immunitet for internasjonale organisasjoner er et legitimt formål.⁸¹ I saker om immunitet vil domstolen vanligvis vie mest oppmerksomhet til vilkåret om proporsjonalitet. I vurderingen av dette vilkåret vil den se på den aktuelle begrensningen på artikkel 6 (1) i lys av de konkrete omstendighetene i saken.⁸² Når adgangen til domstoler er hindret på grunn av immunitet vil et sentralt moment være om saksøkerne hadde alternative tvisteløsningsmekanismer tilgjengelig. Jeg vil komme nærmere tilbake til dette i kapittel 5.

Immunitet innebærer et *absolutt* hinder for domstolsadgang. Det kunne derfor være naturlig å tenke seg at vilkåret om at begrensningen ikke må skade selve ”essensen av rettigheten” ville spille en viktig rolle i saker om immunitet.⁸³ Til sammenlikning ville prosessuelle begrensninger på retten til domstolsadgang, slik som at nektelse av å la seg bistå av advokat, avvisning på grunn av tidsfrister, eller manglende betaling av rettsavgifter, bare innebære relative hindre for domstolsadgang, og ikke påvirke selve substansen av rettigheten.⁸⁴ Praksis viser imidlertid at EMD i saker som omhandler immunitet og retten til domstolsadgang, sjelden ser på dette vilkåret som særlig problematisk, og unnlater å undergi det en selvstendig behandling.⁸⁵ I storkammeravgjørelsen *Prince Hans Adam*, som gjaldt statsimmunitet, kom flertallet til at begrensningen i domstolsadgangen ikke var uproporsjonal, og at den *derfor* heller

⁸⁰ Jfr. *Ashingdane mot Storbriatannia*, avsnitt 57.

⁸¹ Jfr. avsn. 63

⁸² Jfr. avsn. 64

⁸³ Kloth (2010) s. 20

⁸⁴ *McElhinney mot Irland og Storbritannia*. Dissensuttalelsen til dommer *Loucaides*.

⁸⁵ Kloth (2010) s. 18

ikke var til skade for essensen av rettigheten.⁸⁶ En av mindretallets dommere mente denne resonneringen var både uortodoks og ulogisk. Den riktige metodiske fremgangsmåten måtte være å først ta stilling til om selve essensen av rettigheten var påvirket, for deretter subsidiært undersøke om proporsjonalitetsvilkåret var oppfylt.⁸⁷ En annen mindretallsfraksjon poengterte det samme.⁸⁸ Man bør kanskje ikke problematisere for mye hvilken rekkefølge man behandler disse to vilkårene. Om det føles naturlig å anse en begrensning som helt uakseptabel, slik at det innebærer at «essensen av rettigheten» er skadet, eller om man først velger å foreta en mer detaljert proporsjonalitetsvurdering for å slå dette fast, kan variere fra sak til sak, og fra dommer til dommer. En grundig proporsjonalitetsvurdering som slår fast at det ikke finnes aktuelle domstolsalternativer for saksøkerne, gjør at det levnes lite rom for en selvstendig og utfyllende vurdering av vilkåret om rettighetens essens.⁸⁹ Det er imidlertid viktig å holde fast ved at vilkåret om rettighetens essens har en selvstendig betydning, og det må ikke kun reduseres til et vedheng til de to andre vilkårene.

4.2.5 Internrettslig status

EMK er bindende for alle stater som har underskrevet og ratifisert den.⁹⁰ Det er imidlertid opp til statene selv å velge hvilken virkning og status konvensjonen skal ha i intern rett. Spørsmålet er om dette kan få virkning for EMKs gjennomslagskraft, og individenes muligheter for å få konvensjonsrettighetene prøvet for nasjonale domstoler.⁹¹ I land med monistiske rettssystemer, slik som Nederland, vil konvensjonene bli automatisk gjeldende rett når landene har sluttet seg til dem. Land med dualistiske rettssystemer, slik som Norge og Tyskland, vil på sin side måtte gjennomføre endringer i lovverket for at konvensjonen skal få virkning. Dette kan gjøres ved at konvensjonen inkorporeres slik som den er, eller at den transformeres inn i

⁸⁶ *Prince Hans Adam II von Lichtenstein mot Tyskland*, avsn. 69.

⁸⁷ Se dissensuttalelse fra dommer *Costa*.

⁸⁸ Se dissensuttalelse fra dommer *Ress*.

⁸⁹ Kloth (2010) s. 19

⁹⁰ Jfr EMK artikkel 59 (1), jfr. Wienkonvensjonen artikkel 12 (1) og 14 (1a).

⁹¹ Jacobs (2010) s. 26

en ny eller eksisterende lov.⁹² Noen medlemsstater kan ha gitt konvensjonen samme rang som grunnloven, mens andre land kan ha gitt den rang som formell lov. I Norge er EMK inkorporert i lov om menneskerettigheter, jfr. § 2 (1). I prinsippet er den en vanlig formell lov med samme trinnhøyde som andre lover vedtatt på samme måte, men på grunn av forrangsbestemmelsen i § 3 skal loven ved motstrid gå foran annen lovgivning. I Tyskland er EMK transformert inn i lovverket som vanlig føderal lov. Den tyske føderale grunnlovsdomstolen har imidlertid flere ganger slått fast at lovbestemmelsene i tysk rett tilfredsstiller kravene i EMK.⁹³ I Storbritannia har konvensjonen, i likhet med i Norge, blitt inkorporert i en egen menneskerettslov. Dersom det oppstår motstrid mellom loven og en annen myndighetsbeslutning må imidlertid domstolene henvise saken til lovgiverne, og be dem om å ta stilling til spørsmålet.⁹⁴ Uansett hvilken fremgangsmåte som brukes, og hvilken status EMK gis i intern rett, later det til at individene i de fleste tilfeller kan påberope seg konvensjonens rettigheter for domstolene. Majoriteten av EMKs medlemsstater har nemlig sørget for å gi konvensjonen *intern effekt*, og mange stater har også gitt konvensjonen forrang over annen nasjonal lovgivning.⁹⁵

4.2.6 Medlemsstatenes ansvar for internasjonale organisasjoners handlinger

I sin rettspraksis har EMD sagt at statene har en *positiv* plikt til å sikre at borgernes rettigheter og friheter etter EMK artikkel 1 blir effektivt ivaretatt, selv når de mangler effektiv kontroll over et av sine landområder.⁹⁶ Bør ikke statene da også ha en plikt til å sikre at konvensjonsrettighetene blir respektert når de overfører kompetanse og oppgaver til internasjonale organisasjoner? Ellers ville jo stater i teorien kunne skyldes på organisasjonene for menneskerettighetsbrudd, selv om det i realiteten var dem selv som sto bak. En slik praksis ville uthule konvensjonens formål. EMKs konvensjonsorganer har i flere avgjørelser bekreftet at medlemsstatenes ansvar også gjelder etter at de overfører deler av sin myndighet til internasjonale organisasjoner. På

⁹² Høstmælingen (2006) s. 342

⁹³ Reinisch (2004) s. 31

⁹⁴ van Dijk (2006) s. 26

⁹⁵ Ibid. s. 28

⁹⁶ Ibid. s. 15

bakgrunn av avgjørelsen i *M. & Co.*⁹⁷ utviklet kommisjonen en doktrine om såkalt ”*equivalent protection*”.⁹⁸ Denne doktrinen går ut på at grunnleggende menneskerettigheter må være beskyttet i *lignende grad* hos organisasjonene som i medlemsstatene.⁹⁹ Dersom organisasjonene ikke tilfredsstiller EMKs konvensjonsrettigheter vil statene bli ansvarlige for de krenkelser som måtte oppstå, også der hvor de ikke har medvirket direkte til krenkelsene. Et eksempel på at en stat ble ansett indirekte ansvarlig for en organisasjons handlinger, har vi i storkammeravgjørelsen *Matthews mot Storbritannia*. Saken gjaldt en britisk statsborger som var bosatt i Gibraltar, et område tilhørende Storbritannia. Da hun ønsket å stemme i valget til Europaparlamentet ble hun nektet dette siden gjeldende EU-lovgivning ikke inkluderte Gibraltar. Ifølge domstolen representerte dette en krenkelse av hennes rett til å delta i frie valg etter EMK protokoll 1, artikkel 3. Britiske myndigheter hevdet at de ikke var skyld i krenkelsen siden de ikke på egen hånd kunne motsette seg eller endre på EUs fellesskapslovgiving. Domstolen avfeide denne anførselen med at Storbritannia hadde ratifisert EMK protokoll 1, artikkel 3, *før* den aktuelle EU-lovgivningen. Dermed kunne ikke anførselen om at de ikke hadde hatt effektiv kontroll over EU-lovgivningen, tillegges vekt.¹⁰⁰

I *Bosphorus Airways*¹⁰¹ redegjorde domstolen i storkammer nærmere for om EU som organisasjon tilfredsstilte kravene etter EMK. Spørsmålet i saken var om Irland hadde krenket retten til vern om eiendom i konvensjonens protokoll 1, artikkel 1, ved å beslaglegge et fly med grunnlag i en forordning fra EU. Domstolen tok utgangspunkt i at de grunnleggende rettighetene i EMK nøt et tilsvarende vern i EU. Den fant at det kunne spores en klar utvikling i EU forhold til å styrke de grunnleggende menneskerettigheter siden opprettelsen av Det europeiske fellesskap (EF). EU-domstolen (ECJ) hadde blant annet flere ganger uttrykt at EMKs grunnleggende menneskerettigheter også var inkludert i EUs generelle fellesskapsprinsipper. I tillegg

⁹⁷ *M. & Co. mot Den tyske forbundsrepublikken*

⁹⁸ Kloth (2010) s. 145

⁹⁹ *M. & Co.* avsn. 155

¹⁰⁰ Jfr. avsn. 34

¹⁰¹ *Bosphorus Airways mot Irland*

var EUs charter om fundamentale rettigheter betydelig inspirert av EMK, og det forelå traktatrettslig hjemmel for at EU kunne tiltre EMK.¹⁰² I følge domstolen forelå det derfor en *presumsjon* for at EUs medlemsstater tilfredsstilte kravene i EMK når de implementerte EU-lovgivning. En slik presumsjon gjaldt imidlertid bare såfremt domstolen ikke fant at vernet av konvensjonsrettighetene var vesentlig mangelfullt. EUs kontrollmekanismer hadde etter domstolens oppfatning enkelte svakheter. Blant annet var individenes adgang til å få behandlet visse typer krav for EU-domstolen, stengt eller begrenset. Dette ble imidlertid delvis veid opp av at individene hadde mulighet til å få behandlet sine krav om brudd på fellesskapsretten for nasjonale domstoler.¹⁰³ Etter en helhetsvurdering kom domstolen derfor til at Irland ikke hadde krenket EMK ved å beslaglegge flyet.¹⁰⁴

I *Behrami og Saramati* avgjørelsene¹⁰⁵ fra 2007 var spørsmålet om EMKs medlemsstater kunne holdes ansvarlig for påståtte menneskerettighetsbrudd i Kosovo foretatt av personell fra Atlanterhavspakten (NATO) og FN. Domstolen kom til at verken NATO eller noen av de aktuelle medlemsstatene kunne holdes direkte ansvarlig. Styrken opererte på grunnlag av et mandat i en resolusjon fra FNs sikkerhetsråd,¹⁰⁶ slik at FN i prinsippet var den som måtte holdes ansvarlig.¹⁰⁷ Kunne medlemsstatene likevel holdes ansvarlig ut fra doktrinen om ”equivalent protection”? Dette svarte domstolen nei til, og viste til at de faktiske forholdene i saken var vesentlig forskjellig fra dem i *Bosphorus* saken. I dette tilfellet kunne ikke handlingene tilskrives medlemsstatene, da de ikke fant sted på de saksøkte statenes territorier, og heller ikke ble foretatt på grunnlag av en beslutning fra statenes myndigheter. I tillegg mente domstolen at det var grunnleggende forskjeller mellom EU og FN som internasjonale organisasjoner. FN var en organisasjon med universell jurisdiksjon, og hvor sikkerhetsrådet under FN-paktens kapittel VII var gitt i oppgave å ivareta internasjonal fred og sikkerhet.¹⁰⁸ Dersom

¹⁰² Jfr. avsn. 159. Se fotnote 15.

¹⁰³ Jfr. avsn. 162-163

¹⁰⁴ Jfr. avsn. 166-167

¹⁰⁵ *Behrami og Behrami mot Frankrike, Saramati mot Frankrike, Tyskland og Norge*

¹⁰⁶ Jfr. FNs sikkerhetsråds resolusjon 1244, 10. juni 1999.

¹⁰⁷ Jfr. avsn. 141

¹⁰⁸ Jfr. avsn. 151

domstolen skulle vurdere handlinger foretatt i henhold til sikkerhetsrådsresolusjoner, ville det kunne påvirke den effektive utførelsen av FNs fredsoppdrag.¹⁰⁹ Domstolen fant seg derfor ikke kompetent til å behandle saksøkernes krav.¹¹⁰ Man kan stille spørsmål om domstolen her etablerte en uheldig rettstilstand. Dersom EMKs medlemsstater ikke kan holdes ansvarlig for menneskerettighetsbrudd som finner sted i FN-operasjoner, er rekkevidden av doktrinen om ”equivalent protection” begrenset. Dommen har også blitt kritisert av mange rettsteoretikere for å være ulogisk og svakt begrunnet.¹¹¹ Det største ankepunktet når det gjelder avgrensingen mot *Bosphorus* saken synes å være at det kun tilordnes ansvar til FN, og ikke til NATO eller medlemsstatene. Det er usikkert om det er tilstrekkelig grunnlag i mandatet i resolusjonen fra FNs sikkerhetsråd for at bare FN kan holdes ansvarlig.¹¹²

4.2.7 Er retten til domstolsadgang et ufravikelig folkerettsprinsipp eller sedvanerettsregel?

Internasjonale organisasjoner er ikke medlemmer av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner slik som EMK, da disse stort sett kun er åpne for stater.¹¹³ Formelt sett er de derfor ikke bundet til å respektere menneskerettigheter slik som individers rett til domstolsadgang. Som folkerettssubjekter vil de imidlertid kunne bli bundet dersom en slik rettighet anses som folkerettslig sedvanerett eller et ufravikelig folkerettsprinsipp. I rettsteorien synes det å være en felles enighet om at internasjonale organisasjoner er forpliktet til å respektere visse menneskerettigheter, men det er usikkerhet om hvilke dette gjelder og hvilke rettskilder de skriver seg fra. Den utstrakte anerkjennelsen av FNs menneskerettighetserklæring, og ratifikasjonen av menneskerettighetskonvensjoner som EMK og SP, har blitt ansett å tilfredsstille kravene til folkerettslig sedvanerett om tilstrekkelig statspraksis og *opinio juris*. Om

¹⁰⁹ Jfr. avsn. 149

¹¹⁰ Jfr. avsn. 152

¹¹¹ Se f.eks. Milanović (2009)

¹¹² Ibid. s. 9

¹¹³ Jfr. f.eks. EMK artikkel 59 (1), jfr. Europarådets statutter artikkel 4.

dette betyr at alle rettighetene, eller kun noen få av dem kan regnes som sedvaneregler, er et imidlertid et uavklart spørsmål.¹¹⁴

Hva så med folkerettsprinsipper? Vi har allerede sett at EMD i *Golder* saken mente at retten til domstolsadgang var å anse som et grunnleggende og universelt anerkjent folkerettsprinsipp. I motsetning til sedvanerett trenger ikke folkerettslige prinsipper å ha grunnlag i en omfattende statspraksis. Til gjengjeld må man kunne begrunne prinsippet i tungtveiende humanitære eller moralske argumenter som har fått et direkte uttrykk i rettslig form. Noen menneskerettigheter regnes som så grunnleggende at de anses som ufravikelige *jus cogens* rettsnormer.¹¹⁵ Mye tyder på at rettigheter slik som forbudet mot rasediskriminering og forbudet mot tortur er slike ufravikelige folkerettsprinsipper.¹¹⁶ Hvorvidt også retten til domstolsadgang kan regnes med til denne kategorien er mer usikkert. I *Al-Adsani* saken¹¹⁷ drøftet EMD om immunitet måtte vike for retten til domstolsadgang i et tilfelle hvor saksøkeren hevdet å ha blitt torturert av staten som hadde fått innvilget immunitet. Domstolen kom til at forbudet mot tortur var en rettsnorm av *jus cogens* karakter som i prinsippet ville ha forrang foran andre folkerettslige regler, slik som statsimmunitet. Flertallet mente imidlertid at dette ikke fikk betydning i saken siden det var snakk om et sivilt, og ikke et strafferettslig søksmål.¹¹⁸ Følgelig forelå det heller ingen krenkelse av artikkel 6 (1). Åtte av ni dommere dissenterte i spørsmålet. Flere av dommerne i mindretallet mente at det ikke var grunnlag for å skille mellom sivile og strafferettslige saker når det var snakk om tortur. Avgjørelsen viser at retten til domstolsadgang kan få forrang foran folkerettslig immunitet i saker hvor kravet er basert på torturhandlinger, men at domstolen foreløpig er splittet i synet på om dette også gjelder for andre enn strafferettslige krav.

FN-paktens artikkel 103 har også blitt foreslått som en mulig løsning på hvordan man kan gi menneskerettigheter forrang over internasjonale organisasjoners utøvelse av

¹¹⁴ Wouters (2010) s. 6

¹¹⁵ Jfr. Wienkonvensjonen artikkel 53

¹¹⁶ Wouters (2010) s. 7

¹¹⁷ *Al-Adsani mot Storbritannia*

¹¹⁸ Jfr. avsn. 61

immunitet.¹¹⁹ Ifølge denne bestemmelsen skal medlemsstatenes forpliktelser etter FN-pakten gå foran forpliktelser etter andre folkerettsavtaler. Dette er imidlertid et komplekst spørsmål som det ligger utenfor oppgavens siktepunkt å behandle.

4.3 Rettspraksis fra EMKs konvensjonsorganer i saker om immunitet og retten til domstolsadgang

4.3.1 *Spaans mot Nederland*

Det er sparsomt med konvensjonspraksis som omhandler internasjonale organisasjoners immunitet og retten til domstolsadgang etter artikkel 6 (1).¹²⁰ En av de få sakene som finnes er kommisjonssaken *Spaans mot Nederland* fra 1988. Saken gjaldt en nederlandsk statsborger som hadde blitt sagt opp fra sin stilling i Iran-United States Tribunal. Tribunalet hadde tilholdssted i Haag i Nederland og vedkommende anla derfor sak for nederlandske domstoler for å få prøvet om oppsigelsen var saklig. Etter at nederlandsk høyesterett hadde innrømmet tribunalet immunitet, brakte saksøkeren saken inn for Den europeiske kommisjon med påstand om at hans rett til domstolsadgang var krenket. Kommisjonen mente at tribunalets handlinger ikke kom inn under nederlandsk jurisdiksjon i henhold til EMK artikkel 1, og avviste derfor saken. Dette synspunktet har blitt kritisert i rettslitteraturen.¹²¹ For det første kan det virke rart at en nederlandsk statsborger som anlegger sak for nederlandske domstoler ikke kommer inn under nederlandsk jurisdiksjon, når motparten er en internasjonal organisasjon. For det andre kan det virke urimelig for individet det gjelder, som ikke bare avskjæres sin rett til domstolsadgang, men også alle sine øvrige konvensjonsrettigheter.¹²² Dessuten utgjør både EMK og immunitet for internasjonale organisasjoner folkerettslig forpliktelser for medlemsstatene. Det kan da stilles spørsmålsteget ved om det er riktig å gi folkerettslig immunitet forrang over EMK. Med

¹¹⁹ De Schutter (2010) s. 122-123

¹²⁰ Kloth (2010) s. 138

¹²¹ Ibid. s. 139

¹²² Ibid. s. 29

unntak av ett medlem av kommisjonen i *Waite og Kennedy* saken,¹²³ har verken kommisjonen eller EMD siden benyttet seg av dette synspunktet.

4.3.2 *Waite og Kennedy, og Beer og Regan mot Tyskland*

4.3.2.1 Storkammeravgjørelsen

De så langt mest betydningsfulle sakene fra EMD som omhandler immunitet for internasjonale organisasjoner, er de to parallelle sakene *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan* fra 1999.¹²⁴ Der ga EMD for første gang klart uttrykk for at internasjonale organisasjoners immunitet kunne være problematisk i forhold til retten til domstolsadgang.¹²⁵

Begge sakene omhandlet ansettelsesforhold og gjaldt krav mot Den europeiske romfartsorganisasjonen (heretter forkortet ESA). De ble avsagt samtidig og med lik begrunnelse. Saksøkerne hadde blitt ansatt og leid ut av private selskaper til ESAs avdeling i Tyskland. Etter at kontraktene deres var avsluttet ønsket de seg en domstolsavgjørelse som viste at de hadde opparbeidet seg status som ansatte hos ESA, og anla derfor sak for tyske arbeidsdomstoler.¹²⁶ ESA påberopte seg immunitet fra domstolsjurisdiksjon etter ESA konvensjonen,¹²⁷ hvilket de fikk innvilget av domstolene. Sakene ble følgelig avvist i det tyske domstolsapparatet. Saksøkerne mente dette var et brudd på deres rett til domstolsadgang etter EMK artikkel 6 (1), og brakte derfor saken inn for Den europeiske kommisjonen. Under dissens¹²⁸ kom kommisjonen til at det ikke forelå en overtredelse av konvensjonsrettigheten. Deretter var det opp til EMD i storkammer å ta stilling i saken.

¹²³ Se dissensuttalelse av *Herndl*.

¹²⁴ I den videre redegjørelsen for disse avgjørelsene vil jeg referere til *Waite og Kennedy*.

¹²⁵ Kloth (2010) s. 138

¹²⁶ Rundt 50 % av ansatte i internasjonale organisasjoner har midlertidige arbeidskontrakter. <http://caio-ch.org/RuleofLaw.html>.

¹²⁷ Jfr. annek I, artikkel XV nr. 2. Se: <http://www.esa.int/convention/>

¹²⁸ Se nærmere redegjørelse for mindretallets dissensuttalelse i punkt 4.3.2.2

For EMD anførte saksøkerne at retten til domstolsadgang ikke alene kunne være tilfredsstilt ved at rettergangsskritt var stilt til deres disposisjon. Rettigheten krevde etter deres oppfatning også at domstolene undersøkte det faktiske saksforholdet som lå til grunn for deres påstander. De tyske domstolene hadde etter deres mening ikke respektert menneskerettighetenes prioritet over konvensjonsbaserte immunitetsregler. Til sist hevdet de at det ikke hadde vært nødvendig for ESA å påberope seg immunitet i saken.¹²⁹ Tyskland anførte på sin side at begrensingen var proporsjonal i forhold til hensynet om at internasjonale organisasjoner måtte fungere effektivt.¹³⁰ ESA-konvensjonens administrative regelverk tilfredsstilte etter deres mening EMK. Artikkel 6 (1) krevde etter deres oppfatning et juridisk organ som kunne behandle slike typer saker, men ikke nødvendigvis en nasjonal domstol. Tyskland pekte også på at saksøkerne hadde hatt andre alternativer til rådighet, herunder å anke kontraktspørsmålet inn for ESAs anketribunal, og kreve kompensasjon fra selskapet som leide dem ut.

Domstolen mente at hensynet bak immunitetsregelen for internasjonale organisasjoner var et klart legitimt formål i relasjon til artikkel 6 (1). I begrunnelsen undersøkte domstolen om det forelå en bred og ustrakt internasjonal praksis som støttet opp om formålet. Ifølge domstolen bygget immuniteten til internasjonale organisasjoner på en langvarig praksis etablert i organisasjonenes interesser. Betydningen av denne praksisen hadde økt på grunn av en pågående trend mot å utvide og styrke internasjonalt samarbeid på alle samfunnsområder.¹³¹

Deretter gikk domstolen over til å vurdere vilkåret om proporsjonalitet.¹³² I denne vurderingen ga domstolen uttrykk for at internasjonale organisasjoners immunitet kunne komme i konflikt med retten til domstolsadgang:

¹²⁹ Jfr. avsn. 60

¹³⁰ Jfr. avsn. 65

¹³¹ Jfr. avsn. 63

¹³² Jfr. avsn. 64

*...where States establish international organisations in order to pursue or strengthen their cooperation in certain fields of activities, and where they attribute to these organisations certain competences and accord them immunities, there may be implications as to the protection of fundamental rights.*¹³³

Uten å henvise direkte til sin doktrine om «equivalent protection» uttalte domstolen, i samme avsnitt, at overføringer av kompetanse og tildeling av immunitet til internasjonale organisasjoner ikke måtte føre til at statenes ansvar for EMK ble redusert. Domstolen minnet om at konvensjonen er ment å sikre rettigheter som er praktiske og effektive, og ikke teoretiske eller illusoriske. Dette er noe domstolen også har uttalt i forhold til andre rettigheter. I følge domstolen var dette imidlertid av særlig betydning for retten til domstolsadgang.

Domstolen uttalte videre at:

*...a material factor in determining whether granting ESA immunity from German jurisdiction is permissible under the Convention is whether the applicants had available to them reasonable alternative means to protect effectively their rights under the Convention.*¹³⁴

Et vesentlig moment i vurderingen av om organisasjonenes immunitet kan aksepteres vil altså være hvorvidt rimelige alternativer er tilgjengelige for saksøkerne. Disse alternativene må være i stand til beskytte individenes rettigheter på en effektiv måte. Dette utgjorde utgangspunktet for domstolens drøftelse av de konkrete forholdene i saken. I vurderingen av hvilke alternativer som var aktuelle for saksøkerne, pekte domstolen for det første på at saksøkerne kunne og burde ha anlagt saken for ESAs anketribunal.¹³⁵ I følge ESAs administrative regelverk hadde anketribunalet kompetanse til å behandle en slik sak, og var «uavhengig av organisasjonen». Domstolen unnlot imidlertid å foreta en kritisk vurdering av organisasjonens uavhengighet. Dette er en svakhet ved dommen. Hvorvidt organisasjonen selv anser anketribunalet som uavhengig kan ikke ubetinget være avgjørende.

¹³³ Jfr. avsn. 67. Mine uthevinger.

¹³⁴ Jfr. avsn. 68. Mine uthevinger.

¹³⁵ Jfr. avsn. 69

For det andre viste domstolen til at saksøkerne hadde hatt mulighet til å søke økonomisk kompensasjon fra selskapet som de var ansatt og leid ut fra.¹³⁶ Dersom de hadde benyttet seg av denne muligheten ville de også kunne fått en juridisk avklaring på om de reelt sett var ansatte i ESA. Som vi skal se under punkt 4.3.2.2 er imidlertid dette synspunktet kritisert av kommisjonens mindretall.

Domstolen uttalte videre at proporsjonalitetsprinsippet ikke kunne anvendes på en slik måte at internasjonal organisasjoner ble tvunget til å underlegge seg nasjonal rettergang og nasjonale arbeidsrettbetingelser.¹³⁷ Å lese artikkel 6 (1) om retten til domstolsadgang på en slik måte ville ifølge domstolen:

... thwart the proper functioning of international organisations and run counter to the current trend towards extending and strengthening international cooperation.

Deretter avsluttet domstolen med å konkludere at de tyske domstolene ikke hadde overskredet sin nasjonale skjønnsmargin ved å innvilge immunitet til ESA.¹³⁸ Begrensningen i retten til domstolsadgang var, særlig i lys av de tilgjengelige alternativene, verken uproporsjonal eller en begrensning som svekket essensen av rettigheten.¹³⁹ Den endelige konklusjonen ble dermed at det ikke forelå noe brudd på artikkel 6 (1).

Dommen har i etterkant blitt kritisert i rettsteorien. Mye av kritikken har dreid seg om at domstolen unnlot å foreta en detaljert og kritisk undersøkelse av de aktuelle tvisteløsningsalternativene.¹⁴⁰ Vi er vant til å se EMD som en aktivistisk domstol, som ofte har tolket rettighetene langt i favør av individene som EMK skal beskytte. Når det gjelder spørsmålet om retten til domstolsadgang og internasjonale organisasjoners immunitet, synes domstolen å være mer avventende. Dette skyldes nok delvis vissheten

¹³⁶ Jfr. avsn. 70

¹³⁷ Jfr. avsn. 72

¹³⁸ Jfr. avsn. 73

¹³⁹ Saksøkerne forsøkte senere å få spørsmålet prøvet for ESAs anketribunal, men anketribunalet avviste saken. Kloth (2010) s. 143.

¹⁴⁰ Se for eksempel Reinisch (2004) s. 18.

om at konvensjonsstatene ikke bare har en folkerettslig plikt til å ivareta EMK, men også en plikt til å sikre at uavhengigheten til internasjonale organisasjoner ikke blir krenket. I den forbindelse kan det også ha betydning at EMD selv er et folkerettslig organ som er skapt av en internasjonal organisasjon, Europarådet. Kanskje ønsker den også å se an utviklingen i nasjonal rettspraksis. Som vi vil se i punkt 4.4 er det tegn som tyder på at nasjonale domstoler stiller seg mer kritisk til å innvilge immunitet til internasjonale organisasjoner dersom dette går på bekostning av individers domstolsadgang. En annen grunn for domstolens tilbakeholdenhet kan være en bekymring for at en ikke-anerkjennelse av internasjonale organisasjoners immunitet kan medføre en ”flodbølge” av saker fra individer som mener at statene har krenket deres rett til domstolsadgang ved å innvilge organisasjonene immunitet.

Dommen må imidlertid også sies å ha bidratt med positive aspekter. Først og fremst var det første gang EMD bemerket den potensielle konflikten mellom retten til domstolsadgang og immunitet for internasjonale organisasjoner. Den ga også uttrykk for at nøkkelfaktoren i proporsjonalitetsvurderingen vil være om effektive alternativer til domstolsbehandling er tilgjengelig for individene. Dermed vet rettsanvenderne hva domstolen kommer til å legge vekt på dersom den må vurdere et lignende spørsmål i fremtiden. Det gir også et hint til organisasjonene om at domstolen lettere vil respektere deres immunitet dersom de kan tilby individene rimelige og effektive domstolsalternativer. Internasjonale organisasjoner får en stadig større plass i det globale samfunn, og det er ikke usannsynlig at en lignende sak vil komme opp for domstolen igjen i nær framtid. Kanskje vil den da anlegge en mer kritisk tilnærming av organisasjonenes immunitet, og gi en mer grundig analyse av de aktuelle alternativene til domstolsbehandling.

4.3.2.2 Synspunktene til kommisjonens mindretall

Som vi har sett kom domstolen i storkammer enstemmig til at det ikke forelå noen krenkelse av EMK artikkel 6 (1). Tidligere hadde kommisjonen kommet til samme konklusjon, men med en dissens på hele 17 mot 15. Det kan være interessant å se hva som fikk en så stor del av kommisjonen til å komme til motsatt konklusjon. Mindretallet anført av *G. Ress* startet med å vise til statenes plikt til å sørge for at

konvensjonsrettighetene var like godt vernet innad i organisasjonene som innenfor statenes egne jurisdiksjoner. I den forbindelse bemerket *Ress* at stater som ble medlemmer av internasjonale organisasjoner *etter* at de tiltrådte EMK, i henhold til doktrinen om ”equivalent protection” hadde en særlig plikt til å sørge for at konvensjonsrettighetene i organisasjonene ble overholdt. Eventuelle unntak for internasjonale organisasjoner som folkerettssubjekter, kunne bare oppstilles med grunnlag i en *jus cogens* forpliktelse, siden det ikke fulgte noe generelt unntak av EMK.¹⁴¹

Mindretallet gikk så over til spørsmålet om ESA hadde kunnet tilby fullgode alternativer til de tyske domstolene. Det ble for det første vist til at saksøkernes krav gjaldt retten til ansettelse under tysk arbeidslovgivning, og at dette var et krav som verken ESAs anketribunal eller Den internasjonale voldgiftsretten hadde kompetanse til å behandle.¹⁴² Dessuten var det bare medlemsstater, og ikke enkeltindivider, som kunne anlegge sak for voldgiftsretten.¹⁴³ De tyske myndighetens forslag om at saksøkerne kunne kreve økonomisk kompensasjon fra selskapet som hadde leid dem ut til ESA, anså mindretallet som upraktisk og tungvint, siden selskapet hadde tilholdssted i Irland. Det saksøkerne ønsket var ikke først og fremst kompensasjon, men dom for eksistensen av et arbeidsforhold. Dette alternativet kunne derfor etter mindretallets oppfatning ikke tilfredsstille essensen i retten til domstolsadgang etter EMK artikkel 6 (1).¹⁴⁴

Selv om de tyske arbeidsdomstolene var i sin rett til å innvilge ESA immunitet, mente mindretallet at de tyske domstolene burde ha viet større oppmerksomhet til den pågående utviklingen i folkeretten om å begrense staters immunitet i arbeidstvister. Etter deres oppfatning var det ikke noe som tilsa at dette ikke også burde gjelde i forhold til internasjonale organisasjoner.¹⁴⁵ På denne bakgrunn kom kommisjonens

¹⁴¹ Se avsnitt 2 under punkt 1.

¹⁴² Se avsnitt 1 under punkt 2

¹⁴³ Se avsnitt 2 under punkt 2

¹⁴⁴ Se avsnitt 4 under punkt 2

¹⁴⁵ Se avsnitt 7 under punkt 2

mindretall til at det heller ikke forelå proporsjonalitet mellom ESAs immunitet og saksøkernes rett til domstolsadgang ved tyske domstoler.

Vi ser altså at kommisjonens mindretall har et helt annet syn enn domstolens storkammer i flere konkrete spørsmål. Verken vilkåret om essensen av rettigheten, eller vilkåret om proporsjonalitet, var etter mindretallets oppfatning oppfylt. Selv om det er storkammeravgjørelsen som har prejudikatsvirkning, er det interessant at femten medlemmer av kommisjonen gir uttrykk for et såpass avvikende syn. Det viser at vi har å gjøre med komplekse rettsspørsmål, som neppe er endelig avklart.

4.3.3 Nyere EMD-praksis i immunitetssaker

I etterkant av *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan* har EMD avsagt flere storkammeravgjørelser hvor forholdet mellom immunitet og retten til domstolsadgang har vært tema. Sakene har dreid seg om statsimmunitet. Ikke alle forholdene ved disse sakene vil derfor ha relevans for temaet som behandles i denne oppgaven. Som vi har sett har imidlertid EMD behandlet få saker hvor forholdet mellom internasjonale organisasjoners immunitet og retten til domstolsadgang har vært tema. For å kunne besvare spørsmålet om hvordan EMD ser på forholdet mellom immunitet og retten til domstolsadgang er det derfor nødvendig å se på andre immunitetssaker.

I 2001 avsa domstolen tre samtidige storkammeravgjørelser der nasjonale domstoler av ulike grunner hadde innvilget stater immunitet. *Al-Adsani mot Storbritannia* gjaldt britiske domstolers innvilgelse av immunitet til en stat i forbindelse med at det var fremsatt påstander om at staten hadde gjort seg skyldig i tortur. *Fogarty mot Storbritannia* gjaldt innvilgelse av immunitet i et tilfelle hvor en tidligere ambassadeansatt hadde anlagt sak for britiske domstoler og hevdet at hun hadde blitt utsatt for kjønnsdiskriminering. *McElhinney mot Irland og Storbritannia* gjaldt britisk immunitet for irske domstoler i forbindelse med skadevoldende handlinger som en britisk grensesoldat i Nord-Irland hadde påført en irsk statsborger. Istedenfor å undersøke om det forelå alternative tvisteløsningsmekanismer i sakene, slik som domstolen gjorde i *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan*, anvendte den en tolkningsteknikk der den prøvde å unngå uoverensstemmelser mellom EMK og andre

folkerettsregler, slik som statsimmunitet.¹⁴⁶ Konklusjonen i samtlige av sakene var at de nasjonale domstolenes innvilgelse av immunitet til statene ikke hadde krenket EMK artikkel 6 (1). Det var imidlertid dissens i alle sakene vedrørende konklusjonen.¹⁴⁷ Det ble blant annet pekt på at flertallet ikke foretok en grundig og balansert vurdering av vilkårene om proporsjonalitet og essensen av retten til domstolsadgang. Dommer *Loucaides* var en av dommerne som uttalte seg mest kritisk til flertallets avgjørelse, og den eneste av dommerne som dissenterte i alle sakene. Han uttalte at:

*Any form of blanket immunity, whether based on international law or national law, which is applied by a court in order to block completely the judicial determination of a civil right without balancing the competing interests, namely those connected with the particular immunity and those relating to the nature of the specific claim which is the subject matter of the relevant proceedings, is a disproportionate limitation on Article 6 § 1 of the Convention and for that reason it amounts to a violation of that Article.*¹⁴⁸

Som vi ser av uttalelsen er *Loucaides* sin prinsipielle oppfatning at *alle typer immunitet*, altså også internasjonale organisasjoners immunitet, vil være uproporsjonal, dersom det ikke foretas en avveining av interessene i saken.

Det kan imidlertid se ut til at domstolen i den senere tid har tatt til seg noe av denne kritikken. I to storkammeravgjørelser fra 2010 og 2011 kom domstolen enstemmig til at utøvelsen av statsimmunitet hadde krenket retten til domstolsadgang for saksøkerne. Både *Cudak mot Litauen* og *Sabeh El Leil mot Frankrike* gjaldt ambassadeansatte som hevdet å ha blitt urettmessig sagt opp, men som ble nektet adgang til sine nasjonale domstoler på grunn av immunitet. I likhet med en av dissensfraksjonene i *McElhinney* pekte domstolen på utviklingen i folkeretten, og særlig FNs konvensjon om immunitet for stater og deres eiendom overfor fremmede staters domsmyndighet fra 2004. I følge domstolen gjaldt konvensjonen som folkerettslig sedvanerett slik at også stater som ikke hadde ratifisert den måtte være bundet. Det ble blant annet vist til konvensjonens

¹⁴⁶ Reinsisch (2004) s. 23

¹⁴⁷ *Al-Adsani mot Storbritannia* (9-8), *McElhinney mot Irland og Storbritannia* (12-5), *Fogarty mot Storbritannia* (16-1)

¹⁴⁸ Dissensuttalelse i *Al-Adsani mot Storbritannia*. Mine uthevelser.

unntaksregel i § 11 som slo fast at immunitet ikke fikk anvendelse på staters arbeidskontrakter med offentlig ansatte på diplomatiske oppdrag i utlandet. Det er tvilsomt om disse to avgjørelsene kan tillegges noen betydning i forhold til saker om internasjonale organisasjoners immunitet siden FN-konvensjonen som domstolen viste til i sin begrunnelse, kun gjelder for stater. Det kan imidlertid se ut til at domstolen tillegger retten til domstolsadgang mer vekt i forhold til immunitet, enn den gjorde i de tre sakene fra 2001. Kanskje bærer dette bud om en utvikling i EMDs rettsspraksis i favør av individene.

4.4 Nasjonal rettsspraksis

Tradisjonelt har nasjonale domstoler vært tilbakeholdne med å identifisere en konflikt mellom retten til domstolsadgang og internasjonale organisasjoners immunitet.¹⁴⁹ I den belgiske *Manderlier* saken fra 1966,¹⁵⁰ som gjaldt en belgisk statsborgers erstatningskrav mot FN, viste domstolen til retten til en rettferdig rettergang slik den fulgte av både FNs menneskerettighetserklæring artikkel 10 og EMK artikkel 6. Domstolen mente imidlertid at ingen av dem kunne tillegges vekt i saken siden FNs menneskerettighetserklæring kun var en samling av anbefalinger som ikke hadde bindende kraft, mens EMK på tidspunktet for avgjørelsen kun var underskrevet av 14 europeiske stater, og derfor ikke kunne anvendes overfor en verdensomspennende organisasjon som FN. Etter rettens oppfatning var det ikke nasjonale domstolars oppgave å pålegge organisasjonen å opprette interne mekanismer for tvisteløsning. FN selv måtte avgjøre hva som var «appropriate modes of settlement».¹⁵¹ Organisasjonen var derfor immun. Ankeinstansen opprettholdt immuniteten selv om den uttalte at mangelen på en domstol ikke syntes å være i overensstemmelse med FNs menneskerettighetserklæring.¹⁵²

¹⁴⁹ Reinisch (2004) s. 16

¹⁵⁰ *Manderlier v. Organisation des Nations Unies et l'État Belge* ILR (1966) 446, 451-452.

¹⁵¹ Jfr. FNs konvensjon om immuniteter og privilegier artikkel VIII, paragraf 29.

¹⁵² *Manderlier v. Organisation des Nations Unies et l'État Belge* UNJYB (1969) 236, 237.

Etter hvert vokste det fram en gradvis anerkjennelse i nasjonal domstolspraksis om at innvilgelse av immunitet til internasjonale organisasjoner kunne komme i konflikt med statenes menneskerettighetsforpliktelser om å gi individer adgang til domstoler, og at løsningen måtte være at individene hadde tilgang på effektive domstolsalternativer.¹⁵³ Sveitsisk høyesterett omtalte for eksempel i en avgjørelse fra 1992 det å tilby alternative tvisteløsningsmekanismer som «motstykket til organisasjonenes rett til å nyte immunitet».¹⁵⁴ Denne tendensen har sannsynligvis blitt forsterket etter EMDs avgjørelse i *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan*. I noen saker har domstolene undersøkt om organisasjonens interne tvisteløsningsmekanismer tilfredsstiller kravene til rettferdig rettergang i EMK.¹⁵⁵ Den belgiske *Siedler* saken fra 2003 er et eksempel på en slik sak.¹⁵⁶ Saken gjaldt en tidligere ansatt i Den vesteuropeiske union (heretter forkortet WEU) som krevde en sluttkompensasjon etter belgiske arbeidsbestemmelser, som var høyere enn det organisasjonen kunne tilby. Da vedkommende anla sak for belgiske arbeidsdomstoler påberopte WEU seg immunitet og fikk dette innvilget. Domstolen viste til EMDs avgjørelse i *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan*, og undersøkte om det forelå en intern tvisteløsningsmekanisme som var tilgjengelig for saksøkeren. Etter å ha stadfestet at dette var tilfellet gjennomførte domstolen en kvalitativ undersøkelse av mekanismen for å avgjøre om den tilfredsstilte kravene til en rettferdig rettergang. Domstolen konkluderte med at WEUs tvisteløsningsmekanisme ikke møtte kravene i EMK artikkel 6 (1), og at organisasjonen derfor ikke kunne innvilges immunitet. Den belgiske domstolen gjorde altså det som EMD har blitt kritisert for ikke å ha gjort i ovenfor nevnte avgjørelse, nemlig at for å vite om en tvisteløsningsmekanisme faktisk er i overensstemmelse med EMK må man foreta en grundig undersøkelse av de kvalitative sidene ved mekanismen.

¹⁵³ Reinisch (2004) s. 16-17

¹⁵⁴ *Groupement de Entreprises Fougerolle et consorts c/ CERN*, 1ère Cour civile du tribunal fédéral Suisse (1992) ATF 118 Ib 562.

¹⁵⁵ Wouters og Schmitt (2010) s. 26

¹⁵⁶ *Siedler mot Western European Union*. Journal des Tribunaux 617 (2004)

5 Alternative tvisteløsningsmekanismer

5.1 Innledning

I *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan* avgjørelsen har vi sett at EMD anså tilgjengeligheten av rimelige og effektive alternativer for å være en *vesentlig faktor* i vurderingen av om immunitet for internasjonale organisasjoner er i overensstemmelse med EMK. Vi har også sett at nasjonale domstoler i dag fokuserer på denne faktoren når de tar stilling til om de skal innvilge eller nekte immunitet i konkrete saker.

Det kan tenkes ulike typer alternativer som kan være tilgjengelig for individer, både juridiske og mer uformelle ikke-juridiske ordninger.¹⁵⁷ I *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan* så vi at domstolen både pekte på ESAs anketribunal og kompensasjonsordninger som aktuelle alternativer hos saksøkerne. Kommisjonens mindretall mente imidlertid at ingen av disse alternativene var tilfredsstillende, blant annet fordi de ikke var egnet og kompetente til å behandle saksøkernes rettslige krav. Dersom noe skal være et effektivt alternativ til nasjonale domstoler i administrative saker, må det ha kompetanse til å behandle saksøkernes arbeidsrettslige krav. Et viktig minimumskrav til en «domstol» i EMKs forstand er at det har full kompetanse til å behandle krav innenfor sin jurisdiksjon. Man kan også anføre at det er mange kvalitetsmessige og prinsipielle forskjeller mellom det å få behandlet sine krav av et juridisk organ, fremfor av et ikke-juridisk organ. Det grunnleggende menneskerettighetshensynet som ligger bak retten til domstolsadgang; om at alle individer har rett på en rettferdig tredjepartsvurdering av sine rettskrav, uavhengig av hvem motparten måtte være, tilsier også at det bør eksistere en tilgjengelig *domstol eller et domstolslignende organ* for individer som har krav mot internasjonale organisasjoner.¹⁵⁸

I rettsteorien har det blitt anført at minimumskravene man finner i EMK er beregnet på nasjonale domstoler og at man derfor ikke bør vurdere interne tvisteløsningsmekanismer

¹⁵⁷ 90 % av arbeidstvistene i internasjonale organisasjoner løses via interne og uformelle prosesser, mens bare 10 % av en juridisk domstol hvis organisasjonen har etablert eller knyttet seg til en. Jefferson (2010) s. 575. Organisasjonene kan stille som krav at saksøkerne har benyttet seg av uformelle mekanismer, slik som meglings, før de anlegger sak for tribunalene, jfr. for eksempel ILOATs statutter artikkel VII (1).

¹⁵⁸ Reinisch (2004) s. 8

i internasjonale organisasjoner etter de samme kravene. Gjør man det risikerer man å overse særegenheter ved internasjonale organisasjoner.¹⁵⁹ Dette kan nok være et poeng. Samtidig bør man kunne stille som krav om at organisasjonene oppfyller grunnleggende krav til domstoler når de oppretter organer som de kaller «tribunaler» og som gis inntrykk av å ha et rettslig preg. Da kan EMKs minstekrav til domstoler, om ikke annet, være av verdi som et sammenlikningsgrunnlag.¹⁶⁰

5.2 Bakgrunn for organisasjonene til å opprette administrative domstolsmekanismer

I saker om statsimmunitet vil individer som oftest kunne anlegge sak for sine egne nasjonale domstoler. Dette alternativet eksisterer ikke i saker der internasjonale organisasjoner er motpart. Derfor vil det være av avgjørende betydning at enten organisasjonen kan tilby et alternativt domstolsorgan,¹⁶¹ eller at det eksisterer et eksternt domstolsorgan med kompetanse til å behandle tvister mellom organisasjoner og individer.

Som vi så under punkt 4.4 er det flere eksempler på at nasjonale domstoler i økende grad fokuserer på tilstedeværelsen av interne tvisteløsningsalternativer i organisasjonene når de har måttet avgjøre immunitetssaker. Det er også eksempler i immunitetskonvensjoner på at organisasjonene forplikter seg til å opprette alternative tvisteløsningsmekanismer. FNs konvensjon om immuniteter og privilegier artikkel VIII, paragraf 29, sier at FN skal legge til rette for «appropriate modes of settlement» når de er involvert i privatrettslige konflikter.¹⁶² Uttrykket «appropriate modes» er svært generelt, og trenger ikke å innebære juridiske mekanismer. Med hjemmel i denne bestemmelsen har imidlertid FN etablert et juridisk organ til å ta seg av tvister med

¹⁵⁹ Wouters og Schmitt (2010) s. 27

¹⁶⁰ Under punkt 5.3 vil jeg undersøke nærmere i hvilken grad EMKs minimumskrav til domstoler oppfylles av de mest sentrale administrative domstolsorganene i internasjonale organisasjoner.

¹⁶¹ Reinisch (2004) s. 9

¹⁶² Det samme følger av FNs konvensjon om immuniteter og privilegier for FNs særorganisasjoner para. 31.

organisasjonens ansatte.¹⁶³ Mange andre internasjonale organisasjoner har også etablert slike administrative domstolsorganer.¹⁶⁴ De færreste organisasjonene har imidlertid skriftlige hjemler som gir dem kompetanse til å opprette interne tvisteløsningsmekanismer. I stedet har de innfortolket en slik kompetanse ved hjelp av doktrinen om «implied powers».¹⁶⁵ Selv om FN kunne basere opprettelsen av sitt administrative tribunal i en skriftlig traktathjemmel var det i praksis knyttet uenighet til om organisasjonen hadde tilstrekkelig grunnlag for å opprette et slikt tribunal. I *Effect of Awards* saken fra 1954 kom ICJ til at FNs generalforsamling, hadde myndighet til å gjøre dette, ikke ut fra en tolkning av konvensjonen om immuniteter og privilegier, men ut fra en tolkning av organisasjonens generelle formål om å fremme frihet og rettferdighet for alle individer. Domstolen mente det ikke ville være forenlig med et slikt formål å ikke sørge for et internt eller eksternt juridisk rettsmiddel for å løse konflikter med sine ansatte.¹⁶⁶

Hva med organisasjoner som ikke først og fremst er tuftet på slike verdier? Kan det forventes at internasjonale organisasjoner med kommersielle formål også skal sørge for slike tvisteløsningsmekanismer? Særlig internasjonale finansielle organisasjoner slik som Verdensbanken har tradisjonelt vært skeptiske til å involvere menneskerettigheter i sin virksomhet.¹⁶⁷ Selv om organisasjonens formål er å yte finansiell og teknisk bistand til verdens utviklingsland, og slik sett bidra til å fremme menneskerettigheter, har den ingen direkte referanser til menneskerettighetene i sine Articles of Agreement. Også slike organisasjoner har imidlertid med årene blitt mer bevisste på å ivareta grunnleggende menneskerettigheter, iallfall i forhold til egne ansatte. Verdensbanken etablerte for eksempel et eget administrativt tribunal (WBAT) i 1980, etter å ha innsett at dette var en mangel.¹⁶⁸ Praktiske hensyn kan tilsi at organisasjonene ser seg tjent med

¹⁶³ FN har også opprettet en «local claims commissions» i forbindelse med sine fredsoperasjoner med grunnlag i denne bestemmelsen.

¹⁶⁴ Se f.eks. Verdensbankens administrative tribunal (WBAT), EUs administrative tribunal (CVRIA), og Det internasjonale pengefondets administrative tribunal (IMFAT).

¹⁶⁵ Amerasinghe (2005) s. 492

¹⁶⁶ ICJ (1954) s. 14

¹⁶⁷ Wouters (2010) s. 7- 8

¹⁶⁸ Jefferson (2010) s. 575

å opprette egne administrative tribunaler. Tvister med ansatte er uunngåelig, særlig i store internasjonale organisasjoner med mange tusen ansatte. Det er også fordeler med å opprette egne administrative organer. De gjør at organisasjonene selv kan bestemme rammene for tribunalets kompetanse, og hvilke sanksjoner den kan ta i bruk. I tillegg kan det styrke forholdet til dens ansatte, og virke preventivt. Da Verdensbanken valgte å opprette WBAT var noe av begrunnelsen at man ønsket å heve moralen til de ansatte og gjøre organisasjonen til et positivt sted å arbeide.¹⁶⁹

Hensynet til eget omdømme kan også være en grunn for organisasjonene til å opprette egne tribunaler. I dagens verden er det forbundet med stort stigma for store internasjonale aktører å ikke respektere grunnleggende menneskerettigheter. Menneskerettigheter er også blitt en viktig indikator for «good governance», slik at organisasjonene finner styrke i å kunne vise for omverdenen at de overholder internasjonale menneskerettigheter.¹⁷⁰ Det kan også anføres at menneskerettighetskonvensjoner som SP og EMK har bidratt til å tilføre internasjonale menneskerettigheter en rettslig status, slik at organisasjonene, til tross for at de ikke er medlemmer av slike konvensjoner, føler at de bryter en rettsregel dersom de ikke sørger for å ivareta menneskerettighetene.¹⁷¹

Ytterligere et hensyn for organisasjonene til å opprette administrative tribunaler kan være det økte fokuset fra både EMD og nasjonale domstoler på alternative tvisteløsningsmekanismer i saker der organisasjonene påberoper seg immunitet. Fravær av slike interne mekanismer, særlig i arbeidstvister, vil være et argument for domstolene til å nekte dem immunitet. Derfor kan opprettelsen av egne domstolsmekanismer være en måte for organisasjonene til å sikre at immuniteten deres blir respektert.¹⁷² Spørsmålet som må stilles er imidlertid hvor godt slike interne mekanismer fungerer for individene. Selv om det kan ses på som positivt at organisasjonene tilbyr individer organer hvor de kan få sine krav behandlet, kan man

¹⁶⁹ Ibid. s. 586

¹⁷⁰ Kwakwa (2010) s. 592

¹⁷¹ Amerasinghe (2010) s. 528

¹⁷² Amerasinghe (2005) s. 495

undres på om dette i for stor grad skjer på organisasjonenes premisser. Jeg vil komme nærmere inn på dette i vurderingen av organene under punkt 5.3.

Hva så med eksterne tvisteløsningsmekanismer? Det er i dag få eksempler på helt uavhengige internasjonale domstoler eller domstolsliknende organer som har kompetanse til å behandle tvister mellom internasjonale organisasjoner og individer.¹⁷³ I stedet har mange organisasjoner akseptert å la administrative tribunaler tilhørende andre internasjonale organisasjoner, behandle slike tvister.¹⁷⁴ To viktige eksempler er FNs tviste -og anke tribunaler, United Nations Dispute Tribunal (heretter forkortet UNDT) og United Nations Appeals Tribunal (heretter forkortet UNAT), og ILOAT. FNs tidligere administrative klagesystem med én rettslig instans ble i 2009 erstattet av en to-instans ordning med UNDT som førsteinstans, og UNAT som anneninstans. Målet med reformen var å etablere et uavhengig, transparent, profesjonelt, desentralisert og tilstrekkelige utstyrt administrativt rettssystem.¹⁷⁵ I tillegg til å innføre to instanser ble det også gjennomført flere andre endringer i statuttene. Til sammen har endringene bidratt til å gi det administrative klagesystemet til FN et sterkere rettslig preg, og forhåpentligvis en ordning som ivaretar de ansattes rettigheter bedre enn den tidligere ordningen gjorde.

ILOAT er etterfølgeren til Folkeforbundets administrative tribunal og er i dag det administrative tribunalet for Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO), som igjen er en særorganisasjon under FN. Siden 1947 har tribunalet behandlet klager både fra organisasjonens egne ansatte, og ansatte i organisasjoner som har anerkjent dens jurisdiksjon. I dag er tribunalet administrativt klageorgan for hele seksti internasjonale organisasjoner med til sammen 46 000 ansatte,¹⁷⁶ noe som gjør det til det tribunalet med jurisdiksjon over flest internasjonale organisasjoner.¹⁷⁷ Både UNDP/UNAT og ILOAT avsier hvert år et stort antall avgjørelser, og har stor betydning når det kommer til

¹⁷³ Ibid. s. 504

¹⁷⁴ Ibid. s. 495

¹⁷⁵ Jfr. GA resol. 61/261, avsnitt 4.

¹⁷⁶ <http://www.ilo.org/public/english/tribunal/>

¹⁷⁷ Hunt (2010) s. 556

ansatte i internasjonale organisasjoner, og deres mulighet til å få juridisk domstolsbehandling av sine krav. Andre interne administrative tribunaler ser dessuten på avgjørelsene fra UNDP/UNAT og ILOAT som et forbilde for sin egen jurisdiksjon.¹⁷⁸ Det er derfor særlig viktig at disse domstolsorganene fungerer tilfredsstillende.

5.3 Krav til domstolsmekanismer

5.3.1 Innledning

Det er klart at eksistensen av domstolsmekanismer alene ikke kan tilfredsstille kravet til EMK artikkel 6 (1). Den må også oppfylle visse minimumskrav til hva som kjennetegner en domstol og en rettferdig rettergang i EMKs forstand. Man kan for det første utlede dette av ordlyden til artikkel 6 (1):

1. For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til *en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Dommen skal avsies offentlig...*¹⁷⁹

Som vi ser må et domstolsorgan blant annet være uavhengig og upartisk, være opprettet ved lov, og avsi sine dommer offentlig. I sin rettspraksis har EMD utdypet og presisert innholdet av disse rettighetene, og innfortolket andre rettigheter som ikke følger direkte av ordlyden.

I den følgende drøftelsen vil jeg også komme inn på enkelte momenter som ikke nødvendigvis har direkte referanse i EMD-praksis, men som likevel har relevans i forhold til domstolsorganer i internasjonale organisasjoner.

¹⁷⁸ Ibid. s. 549

¹⁷⁹ Jfr. menneskerettighetsloven, vedlegg 2, artikkel 6 (1). Mine uthevinger.

5.3.2 «Praktiske og effektive rettigheter»

I *Waite og Kennedy* og *Beer og Regan* så vi at EMD stilte som vilkår at alternativene til nasjonale domstoler måtte være i stand til *effektivt* å beskytte individenes rettigheter etter konvensjonen. Domstolen minnet oss også om at rettighetene etter konvensjonen aldri må være teoretiske eller illusoriske, men *praktiske og effektive*, og at dette særlig gjaldt retten til domstolsadgang, tatt i betraktning den fremtredende plassen som retten til en rettferdig rettergang har i et demokratisk samfunn.

Kravet om effektivitet går som en rød tråd gjennom EMK. I forhold til artikkel 6 (1), innebærer det at saksøkeren blant annet må få anledning til å presentere sin sak fullt ut, at tribunalet er uavhengig og upartisk, og at det har nødvendig kompetanse og jurisdiksjon til å behandle saken.¹⁸⁰ Jeg vil komme nærmere tilbake til disse momentene i de neste punktene.

5.3.3 Adgang for hvem?

Etter EMK artikkel 6 (1) skal «enhver» ha rett til en rettferdig og offentlig rettergang. Vi har allerede vært så vidt inne på hvem som kan få behandlet sine krav for interne administrative domstolsorganer i organisasjonene. I hovedsak vil dette være nåværende og tidligere ansatte.¹⁸¹ Individer som har søkt på en stilling, men fått avslag, er som regel ikke omfattet. Kun tredjepersoner med krav på vegne av en avdød eller immobilisert ansatt kan anlegge sak.¹⁸² Dermed er enkelte grupper utelukket, både personer med en arbeidsrelasjon til organisasjonen, og personer med andre typer krav mot organisasjonen.¹⁸³ Dette kan ses på som uheldig. Man kan imidlertid også forstå at organisasjonene ønsker å sette en grense for å avverge krav fra personer som ikke har et direkte ansettelsesforhold til organisasjonen. Tribunalene er tross alt opprettet for å ta seg av tvister mellom organisasjonen og dens *ansatte*. Når det gjelder krav som ikke er

¹⁸⁰ van Dijk (2006) s. 560

¹⁸¹ Se f.eks. statuttene til UNDP artikkel 3 (1) bokstav a og b.

¹⁸² Ibid. artikkel 3 bokstav c.

¹⁸³ Neuman (2006) s. 15

av arbeidsrettslig art bør eventuelt organisasjonene sørge for å opprette andre mekanismer som kan ta seg av disse.

5.3.4 «En uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov»

Det første spørsmålet i denne sammenhengen blir hva EMK mener med en «domstol». I henhold til praksis fra EMD trenger det ikke være snakk om en klassisk domstol av typen man finner i nasjonale rettssystemer. Det sentrale er at den er i stand til å dømme på grunnlag av rettsregler, etter at det har vært gjennomført en foreskrevet prosess.¹⁸⁴ I tillegg må den ha full jurisdiksjon og faktisk og rettslig kompetanse til å oppheve påankede avgjørelser.¹⁸⁵

I *Effect of Awards* saken kom ICJ til at FNs administrative tribunal var et juridisk organ med kompetanse til å avsi avgjørelser som var bindende for partene.¹⁸⁶ Amerasinghe mener dette tilsier at organet er en domstol, og at det samme må gjelde for tilsvarende organer i andre organisasjoner.¹⁸⁷ Det sentrale er at de hankses med *rettslige* konflikter og dømmer på grunnlag av *rettslige* normer og regler. At de kun har kompetanse til å behandle saker innenfor administrativ rett, og dermed har en begrenset jurisdiksjon, kan ikke tillegges avgjørende betydning.¹⁸⁸ Det kan heller ikke tillegges stor betydning at de ofte betegner seg som «tribunaler» istedenfor «domstoler», siden bruken av de to termene i dagens folkerett ikke innebærer noen vesentlig forskjell.¹⁸⁹ I tillegg indikerer ordbruken i tribunalenes statutter at de er av en juridisk natur. Uttrykk som «jurisdiksjon» og «kompetanse», og betegnelsen på avgjørelser som «dommer» og tribunalets medlemmer som «dommere», er eksempler på dette.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Se for eksempel *Sramek mot Østerrike*, avsn. 36

¹⁸⁵ van Dijk (2006) s. 612

¹⁸⁶ ICJ (1954) s. 18

¹⁸⁷ Amerasinghe (2005) kap. 8, note 9

¹⁸⁸ Ibid. s. 221

¹⁸⁹ Ibid. kap. 8, note 10

¹⁹⁰ Ibid. s. 221-222

Statuttene til både UNDP/UNAT og ILOAT gir tribunalene juridisk kompetanse til å behandle administrative tvister mellom ansatte og organisasjoner som har anerkjent deres jurisdiksjon.¹⁹¹ Avgjørelsene skal være bindende.¹⁹² I FN-systemet er UNAT ankeinstans, og har derfor kompetanse til å oppheve avgjørelser fra UNDP og fatte endelige avgjørelse i saken.¹⁹³ ILOAT er også kompetent til å avsi bindende og endelige avgjørelser, jfr. artikkel VI (1). ILO-systemet har imidlertid ingen juridisk førsteinstans, og dette er en svakhet.

Domstolen må være «opprettet ved lov». Hensynet bak dette vilkåret er at den utøvende myndighet, i tråd med maktfordelingsprinsippet, ikke skal kunne bestemme over organiseringen av domstolen. Dette skal i stedet reguleres av den lovgivende myndighet.¹⁹⁴ Medlemsforsamlinger i internasjonale organisasjoner hvor hver medlemsstat er representert med en stemme hver, kan sammenliknes med lovgivende nasjonalforsamlinger i nasjonalstater. Derfor bør vedtaket til FNs generalforsamling fra 1949 om å etablere statuttene til FNs administrative tribunal, anses som «opprettet ved lov».¹⁹⁵ Som vi har sett blir imidlertid de færreste tribunalene opprettet på bakgrunn av en slik prosedyre, men isteden innfortolket ut fra et formåls- og funksjonsperspektiv. Ansettelser og regulering av forholdet til arbeidstakere er nødvendige for alle organisasjoner, og må kunne sies å ligge godt innenfor deres formål og funksjoner.¹⁹⁶ Spørsmålet er imidlertid om organisasjonenes opprettelse av slike administrativrettslige systemer gjør at tribunalene får den nødvendige uavhengigheten fra organisasjonen.

Dette bringer oss over til vilkåret om at domstolen må være «uavhengig og upartisk». Dette er to vilkår som er meget viktig for alle dømmende organer. For at individer skal kunne oppnå en rettferdig rettergang er det en grunnleggende forutsetning at det

¹⁹¹ Jfr. statuttene til UNDP/UNAT artikkel 2, og ILOAT artikkel II.

¹⁹² Ibid. UNDP artikkel 11 (3), UNAT artikkel 10 (5), og ILOAT artikkel XII (2)

¹⁹³ Jfr. statuttene til UNAT artikkel 2 (3)

¹⁹⁴ van Dijk (2006) s. 623

¹⁹⁵ Neuman (2006) s. 15

¹⁹⁶ Amerasinghe (2010) s. 538

juridiske organet som behandler saken er uavhengig og upartisk. Med «uavhengig» menes det i denne sammenheng at det ikke må eksistere en forbindelse mellom domstolen og organisasjonen, mens «upartiskhet» vil si at domstolen ikke tar parti med et bestemt tema eller noen av partene i en konkret sak, herunder organisasjonen selv.¹⁹⁷ Kravet om at det ikke må eksistere en forbindelse mellom domstolen og organisasjonen er meget strengt.

Som nevnt ovenfor kan det i utgangspunktet fremstå som tvilsomt om domstolene er uavhengig av organisasjonen når det er organisasjonen selv som har opprettet den, og som senere vil utgjøre den ene parten i en tvist. I *Effect of Awards* mente ICJ at FNs generalforsamling kunne opprette et administrativt organ siden det hadde ønsket å opprette et uavhengig juridisk organ med kompetanse til å avsi avgjørelser som var bindende for partene, deriblant for generalforsamlingen selv og organisasjonen som sådan.¹⁹⁸ Spørsmålet er om et slikt uttalt ønske om å opprette et uavhengig domstolsorgan, med kompetanse til å avsi bindende avgjørelser, er godt nok for å anse tribunalet som uavhengig i EMKs forstand. I *Waite og Kennedy* så EMD ut til å godta at ESA Appeals Board var uavhengig fordi det i henhold til ESAs egne bestemmelser var «uavhengig».¹⁹⁹ Hvorvidt domstolen også vektla andre momenter fremgår ikke av dommen. I forhold til sin egen praksis om retten til domstolsadgang burde den også trukket inn andre momenter i vurderingen, slik som prosedyrene for utvelgelse av dommere, betingelsene for dommerembetet, og spørsmålet om hvorvidt organet fremsto som uavhengig utad.

I mange internasjonale organisasjoner er det medlemsforsamlingene som står for utvelgelsen av dommere til tribunalene.²⁰⁰ Medlemsforsamlingen er en del av organisasjonen, og slik sett er det en forbindelse mellom dommere som utpekes og organisasjonen. Samtidig er forsamlingen representert av medlemsstatene, som også ofte kan foreslå kandidater. Dermed er ikke forbindelsen til organisasjonen så tett som

¹⁹⁷ van Dijk (2006) s. 613

¹⁹⁸ ICJ (1954) s. 18

¹⁹⁹ Se s. 31

²⁰⁰ Jfr. for eksempel statuttene til UNAT artikkel 3 (2) der FNs generalforsamling er gitt slik kompetanse.

den kunne ha vært dersom det for eksempel var opp til organisasjonens leder eller generalsekretær å avgjøre hvem som skulle sitte som dommere. Likefullt er det en forbindelse, som muligens må medføre at kravet til tilstrekkelig uavhengighet mellom organisasjonen og dommerne ikke er oppfylt. Det ideelle ville vært om både tribunalene og deres medlemmer ble opprettet og utpekt fullstendig uavhengig av organisasjonene. Kanskje er det urealistisk å stille såpass strenge krav til organisasjonenes tribunaler når selv ikke våre egne nasjonale domstoler er så uavhengige av de andre statsmaktene som vi skulle ønske.²⁰¹

Mange av tribunalenes statutter åpner for gjenutvelgelse. Dette kan være uheldig i forhold til kravet om uavhengighet og upartiskhet siden det kan føre til at dommere blir fristet til å avsi beslutninger i favør av organisasjonen, i håp om at det kan styrke deres muligheter til å bli gjenvalgt.²⁰² Antall tillatte gjenutvelgelser i administrative tribunaler varierer mellom én og tre perioder. Når statuttene er tause på dette punkt kan det i teorien innfortolkes et ubegrenset antall gjenutvelgelser.²⁰³ Tidligere kunne også dommere i FNs administrative tribunal gjenvelges,²⁰⁴ men dette er avskaffet i den nye ordningen.

Lengden på dommerembetet er et annet moment. Dersom en dommer kun sitter som medlem av et tribunal for en kort periode og statuttene åpner for gjenutvelgelse, vil det kunne påvirke dommernes uavhengighet og upartiskhet. Dette er fordi dommerne kan være interessert i å gjenvelges, og da vil han som oftest være avhengig av å bli nominert av sitt eget lands myndigheter og deretter valgt ut av organisasjonens generalforsamling. Jo kortere lengden på embetet er, jo større vil risikoen være for at dommerne ikke oppnår tilstrekkelig grad av uavhengighet fra sitt eget land.²⁰⁵ Etter EMK kreves det ikke at dommerne sitter på livstid. De må imidlertid være uavsettelige i

²⁰¹ Jfr. debattinnlegg i Aftenposten 15.02.10 om norske domstolers uavhengighet av staten:

<http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/77046/archive/demo/?page=45>

²⁰² Amerasinghe (2010) s. 540

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Jfr. de nå opphevede statuttene artikkel 3 (2) som åpnet for én gjenutvelgelse.

²⁰⁵ Amerasinghe (2010) s. 540-541

den forstand at myndighetene ikke kan avsette dem på vilkårlig eller uholdbart grunnlag.²⁰⁶ UNDTs og UNATs statutter synes å oppfylle dette kravet når de fastslår at dommere kun kan avsettes av generalforsamlingen på grunnlag av uredelighet eller arbeidsuførhet, jfr. henholdsvis artikkel 4 (10) og artikkel 3 (10). I FNs administrative tribunaler sitter dommerne nå for perioder på syv år,²⁰⁷ mens de tidligere satt i perioder på kun fire år. At perioden tidligere var av kort varighet kan ha sammenheng med at godtgjørelsen var lav og at det ikke var en fulltidsstilling.²⁰⁸ Nå er godtgjørelsen høynet og alle de syv dommerne i UNAT, og tre av de fem dommerne i UNDT, må være fulltidsdommere.²⁰⁹

Måten finansiering av tribunalene foregår på er ytterligere et moment som kan påvirke uavhengigheten. Mens UNDPs og UNATs utgifter dekkes av FN,²¹⁰ er ILOATs virksomhet finansiert gjennom avgifter fra medlemsorganisasjonene på basis av antall saker hvor organisasjonene er part.²¹¹ Statistikk viser at kun et mindretall av medlemsorganisasjonene står for majoriteten av sakene for tribunalet. Dermed blir tribunalet i realiteten svært avhengig av disse organisasjonenes økonomiske bidrag, hvilket teoretisk sett kan legge føringer på hvordan tribunalene dømmer.²¹²

5.3.5 Andre krav til en velfungerende domstol

God godtgjørelse for dommerne er viktig for å hindre korrupsjon, og for å tiltrekke seg de best kvalifiserte juristene.²¹³ Selv om det kan være svært prestisjefyllt å jobbe som dommer ved et internasjonalt tribunal vil ikke prestisje i seg selv alltid være nok. Dette gjelder særlig i dagens arbeidsmarked der det private næringsliv kan tilby mange interessante og godt betalte juriststillinger. Dette er noe vi kjenner igjen fra tilsvarende

²⁰⁶ van Dijk (2006) s. 614

²⁰⁷ Jfr. statuttene til UNDT artikkel 4 (4), og UNAT artikkel 3 (4).

²⁰⁸ Neuman (2006) s. 18-19

²⁰⁹ Jfr. statuttene til UNDT artikkel 4 (1), og UNAT artikkel 3 (1)

²¹⁰ Ibid. artikkel 6 (3), og artikkel 5 (3).

²¹¹ Jfr. ILOATs statutter artikkel IX nr 2, jfr. aneks.

²¹² Reinisch (2004) s. 41

²¹³ Amerasinghe (2010) s. 540

debatter i Norge.²¹⁴ Tidligere mottok dommere i FNs administrative tribunaler ingen honorarer.²¹⁵ Etter reformen mottar de 1 500 USD per sak, forholdsmessig fordelt på den jobben hver av de tre dommerne bidrar med i saken.²¹⁶

Internasjonale organisasjoner representerer en rekke medlemsstater fra hele verden, og følgelig også en rekke ulike nasjonaliteter. Derfor er det viktig at nasjonaliteten til dommerne til en viss grad gjenspeiler mangfoldet av medlemsstater, slik at ikke noen nasjonaliteter blir favorisert mer enn andre. Dette hensynet er ivaretatt ved både ILOAT og FNs administrative tribunaler. ILOATs statutter artikkel III (1) sier eksplisitt at alle dommerne skal være av ulik nasjonalitet, mens statuttene til UNDT og UNAT slår fast at to dommere ikke må være av samme nasjonalitet.²¹⁷

Det må også oppstilles et krav til dommernes kvalifikasjoner. Dette er viktig ikke bare for at kvaliteten på tribunalets avgjørelser skal bli best mulig, men også av hensyn til hvordan tribunalet fremstår utad. En domstols legitimitet er avhengig av folks tillit til den. Derfor bør det fremgå av statuttene at dommerne skal være kompetente. ILOATs statutter artikkel III (1) referer kun til at den skal ha «dommere», og synes således ikke å møte dette kravet. Det kan jo teoretisk innebære at ikke-jurister kan velges som medlemmer, noe som er helt uholdbart hvis tribunalet skal kunne regnes som et juridisk organ.²¹⁸ Tidligere sa statuttene til FNs administrative tribunal at dens medlemmer skulle ha juridisk erfaring i administrativ eller tilsvarende rett fra sine egne nasjonale rettssystemer. Etter reformen krever statuttene til UNDT og UNAT at dens medlemmer skal være av høy moralsk karakter, og inneha henholdsvis minimum 10 eller 15 års juridisk erfaring fra administrativ eller tilsvarende rett fra ett eller flere nasjonale

²¹⁴ Etter at man for noen år siden opplevde at det var for få søkere til utlyste dommerstillinger i Høyesterett, og det ble pekt på at størrelsen på lønningene kunne være en faktor, vedtok Stortinget å heve lønnen til dommerne. Se <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1528842.ece> og Innst. S. nr. 101 (2006-2007).

²¹⁵ Amerasinghe (2010) s. 540

²¹⁶ Jfr. GA resol. 63/253, avsnitt 40

²¹⁷ Jfr. henholdsvis artikkel 4 (2), og artikkel 3 (2).

²¹⁸ Amerasinghe (2010) s. 539

rettssystemer.²¹⁹ Det har altså vært en klar spesifisering og skjerping av kravene, noe som er positivt.

5.3.6 Prosessuelle minimumstandarder

De interne domstolsmekanismene må også være i stand til å tilfredsstille grunnleggende prosessuelle minimumsstandarder i henhold til prinsippet om rettferdig rettergang. I straffesaker følger en del av disse direkte av EMK artikkel 6, annet og tredje ledd. Etter EMD-praksis vil ikke alle de prosessuelle minimumsstandardene i straffesaker også gjelde i sivile saker.²²⁰ Det kan imidlertid ikke utelukkes at enkelte aspekter, slik som tilstedeværelse i rettssaker,²²¹ og at forhandlinger bør foregå muntlig, også kan være aktuelle i sivile saker. Dette vil blant annet kunne avhenge av hvor viktig temaet i saken er for saksøker. I *Helmers* saken kom domstolen til at retten til å være tilstede ikke kunne innskrenkes siden saken gjaldt saksøkerens profesjonelle karriere og retten til vedkommendes gode navn og rykte.²²² Et slikt tema vil kunne være aktuelt i arbeidstvister i internasjonale organisasjoner.

ILOAT åpner for at det kan avholdes muntlige forhandlinger, og at disse kan foregå offentlig, dersom den finner at det er nødvendig.²²³ Praksis har imidlertid vist at tribunalet konsekvent har nektet muntlig høring i alle sine saker helt siden 1989.²²⁴ Det synes derfor som at denne rettigheten kun er en rettighet på papiret, og ikke en effektiv og praktisk rettighet slik som EMD stiller krav om. Det er ytterligere problematisk at ILOAT heller ikke foretar egne innsamlinger av bevis, men baserer seg på funn fra interne organer i organisasjonene som er part i saken.²²⁵ Når det ikke avholdes muntlige forhandlinger, er det desto mer viktig at domstolen foretar en uavhengig innsamling av bevis. I henhold til EMD-praksis skal retten til en rettferdig rettergang vurderes konkret

²¹⁹ Jfr. UNDP artikkel 4 (3b), UNAT artikkel 3 (3b)

²²⁰ van Dijk (2006) s. 579

²²¹ Jfr EMK nr. 3 bokstav c

²²² *Helmers mot Sverige*, avsn. 38

²²³ Jfr. statuttene artikkel V

²²⁴ Reinsich (2004) s. 44

²²⁵ Ibid.

i hver enkelt sak. Avgjørende er rettergangen sett i et helhetlig lys, men enkeltaspekter kan komme i konflikt med prinsippet om rettferdig rettergang på en slik måte at de alene kan utgjøre en krenkelse.²²⁶ Det faktiske fraværet av både muntlig forhandlinger og egne innsamlinger av bevis er alvorlige enkeltmangler, som tilsier at rettergangen i ILOAT ikke er rettferdig.

I henhold til EMK artikkel 6 (1) og EMD-praksis må prosessen være offentlig, og avgjørelsen må avsies offentlig. Dette er nødvendig for at folk som befinner seg utenfor prosessen skal kunne følge med og vite at prosessen har vært rettferdig.²²⁷ Muntlige forhandlinger for UNDP og UNAT skal avholdes offentlig, såfremt det ikke foreligger særlige omstendigheter.²²⁸ Når det gjelder kravet om at avgjørelsene skal være offentlig tilgjengelige, blir både ILOAT og UNDP/UNAT sine avgjørelser publisert på egne internettsider i søkbare databaser.²²⁹

EMK artikkel 6 (1) inneholder et grunnleggende prinsipp om «equality of arms». Dette prinsippet tilsier at partene skal ha like muligheter i domstolsprosessen, og innebærer blant annet at begge parter skal ha mulighet til å la seg bistå av advokat.

Organisasjonene må normalt ses på som en tung motpart for ansatte som befinner seg i administrative tvister. De færreste arbeidstagere vil ha inngående kjennskap til de aktuelle arbeidsreglene eller erfaring med å føre saker for administrative tribunaler. Derfor er det særlig viktig at de gis muligheter til juridisk bistand. Både ILOAT og UNDP/UNAT er åpen for at ansatte søker råd og lar seg representere i saken av en rettslig medhjelper.²³⁰ FN stiller sågar til disposisjon egne rettshjelpskontorer bestående av fast ansatte juridiske rådgivere fem ulike steder i verden.

²²⁶ van Dijk (2006) s. 579

²²⁷ Ibid. s. 597

²²⁸ Jfr. Rules and procedure annek I, artikkel 16 nr. 6, og annek II artikkel 18 nr. 2.

²²⁹ Dette er imidlertid ikke tilfelle for eksempel for ESA Appeals Board, noe som gjør det vanskelig å etterprøve tribunalets avgjørelser. Reinisch (2004) s. 45

²³⁰ Jfr. Reglene til ILOAT artikkel 5, og Rules of procedure for UNDP artikkel 12 og UNAT artikkel 13.

5.3.7 Tribunalenes kildebruk

Et grunnleggende krav til alle beslutningsgivende juridiske organer er at man kan vite hvilke rettskilder de legger til grunn, og helst også hvordan de bruker dem. Dette er viktig både for at avgjørelsene skal bli gode, og for at folk skal ha tillit til organene. I henhold til tribunalenes statutter vil arbeidskontrakten utgjøre utgangspunktet for tribunalenes kompetanse til å dømme i arbeidstvister.²³¹ Denne vil regulere det privatrettslige forholdet mellom organisasjonen som arbeidsgiver og den ansatte som arbeidstager, og si noe om stillingens art, lønn, m.v. I tillegg vil tribunalene se hen til organisasjonens egne interne regler og praksis på området. Dette vil for det første være organisasjonens konstitusjonelle traktater. For det andre vil det være ulike regler og prosedyrer utarbeidet av organisasjonens administrasjon slik som interne regelverk for de ansatte, rundskriv, notater, og offentlige uttalelser. For det tredje vil tribunalene se hen til organisasjonens egen administrative praksis.²³² ICJ har uttalt at slik praksis må være konsekvent, og ikke vilkårlig, siden den pålegger rettslige forpliktelser på organisasjonens ansatte.²³³ Tribunalene vil også benytte seg av rettspraksis fra ILOAT og UNAT.²³⁴

Ettersom internasjonale organisasjoner er egne folkerettssubjekter skulle man kanskje tro at dens tribunaler også innlemmet ulike folkerettskilder i sin domsjurisdiksjon. Tribunalenes statutter og "rules of procedure" er imidlertid tause på dette punkt. De relaterer seg først og fremst til prosessen, og sier ingenting om hvilke kilder som legges til grunn bortsett fra arbeidskontrakten og organisasjonens egne administrative regler.²³⁵ Dermed fremstår det som uklart om, og i eventuelt hvilken grad, det tas hensyn til rettskilder slik som grunnleggende menneskerettigheter.²³⁶ Tribunaler som ILOAT henviser av og til generelle folkerettsprinsipper og grunnleggende

²³¹ Jfr. ILOAT artikkel II (1), og UNDP artikkel 2 (1a).

²³² Jefferson (2010) s. 574

²³³ ICJ (1956) *Judgments of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization (ILOAT)* avsnitt 23, s. 91

²³⁴ Hunt (2010) s. 549

²³⁵ Se for eksempel ILOATs statutter artikkel II nr. 1

²³⁶ Reinisch (2004) s. 31

menneskerettigheter.²³⁷ I sin praksis anser ILOAT menneskerettighetskonvensjoner som EMK som overbevisende, men ikke bindende ettersom organisasjonene selv ikke er medlemmer av konvensjonen.²³⁸ Problemet er imidlertid at tribunalet ikke tar for seg EMD-praksis når den anvender prinsippene fra konvensjonen.²³⁹ Dette er lite tilfredsstillende med tanke på at EMD har vært og er en sentral faktor når det gjelder å utvikle konvensjonen og presisere det nærmere innholdet av rettighetene. EMK er i følge EMD et «levende instrument» som må undergis en dynamisk fortolkning i lys av dagens samfunnsforhold, slik at rettigheter som ikke ble sett på som en del av konvensjonen for noen tiår siden kan være naturlig å innfortolke i dag. Som vi har sett var det for eksempel først etter *Golder* avgjørelsen at vi med sikkerhet kunne slå fast at artikkel 6 (1) også rommet en rett til domstolsadgang. Tas det ikke hensyn til EMDs praksis kan man heller ikke si at de grunnleggende rettighetene i EMK blir *effektivt* ivarettatt.

Tribunalenes tolkning av grunnleggende menneskerettighetsprinsipper er dessuten ofte svært vid, og det gjøres ikke forsøk på å presisere rettigheten mer konkret. Dette er særlig problematisk i forhold til prinsippet om ikke-diskriminering. Internasjonale organisasjoner er lokalisert mange forskjellige steder rundt om i verden, og ansetter mennesker av en rekke ulike nasjonaliteter. Dermed vil spørsmål om diskriminering på grunnlag av nasjonalitet, etnisitet, og kjønn lett kunne bli aktuelt i arbeidstvister.²⁴⁰ Slike prinsipper og rettigheter kunne og burde vært nærmere presisert i organisasjonenes egen lovgivning. Forståelsen av innholdet av en bestemt rettighet eller prinsipp vil kunne variere siden medlemsstatene kan ha ulik oppfatning av dem, og siden de ikke alltid er medlemmer av de samme menneskerettighetskonvensjonene.²⁴¹ De fleste organisasjoners konstitusjonelle traktater inneholder imidlertid ingen referanse til menneskerettighetene. EU er et unntak i så måte, og har nå nedfelt

²³⁷ Se f.eks. ILOAT (1994) *Franks og Vollerling mot European Patent Organisation (EPO)*. Avsn. nr. 5

²³⁸ Se f.eks. ILOAT (2004) *J.M.W. mot European Patent Organisation (EPO)*. Avsn. nr. 11

²³⁹ Reinisch (2004) s. 33

²⁴⁰ Jefferson (2010) s. 585

²⁴¹ Reinisch (2004) s. 35

menneskerettigheter i mye av sin lovgivning, som ECJ kan dømme på grunnlag av.²⁴² Når domstolene heller ikke vil anvende nasjonal lov, fremstår det som uklart hva tribunaler som ILOAT egentlig sikter til i sine henvisninger til «grunnleggende menneskerettigheter» o.l.²⁴³ Dette vanskeliggjør ikke minst saksøkernes *praktiske* muligheter til å forberede seg til sakene og *effektivt* forsvare sine interesser.

5.3.8 Praktiske hindre for saksøkere

Språk og geografisk avstand er eksempler på faktorer som kan utgjøre praktiske barrierer for ansattes adgang til administrative tribunaler.²⁴⁴ Tribunalene vil ofte befinne seg der moderorganisasjonene har sine hovedkvarter. Således har ILOAT tilholdssted i Genève der ILO har sitt hovedkvarter, mens FNs administrative tribunal tradisjonelt har befunnet seg i FNs hovedkvarter i New York. FN-reformen har imidlertid gjennomført en desentralisering der UNDP og UNAT delvis også har tilholdssted i Genève og i Nairobi.²⁴⁵ En slik spredning av tilholdssteder kan gjøre det enklere og mindre kostbart for FN-ansatte å reise og følge sakene. Å få oppholdstillatelse kan imidlertid også utgjøre et hinder. I *Qin* saken²⁴⁶ innebar dette at en kinesisk statsborger ikke fikk anledning til å føre en sak videre for ILOAT. Vedkommende hadde anlagt sak på vegne av sin avdøde kone som hadde arbeidet i ILO, men lyktes ikke å få forlenget sin oppholdstillatelse i Sveits slik at han kunne være tilstede og forfølge saken.²⁴⁷

Språk er som nevnt en annen faktor. Som oftest utgir tribunalene sine avgjørelser på et begrenset antall språk, noe som kan utgjøre et problem for ansatte som ikke behersker disse språkene. I ILOAT kommer avgjørelsene kun på engelsk eller fransk, mens UNDP og UNAT til sammenlikning kan tilby de ansatte avgjørelser på et av FNs seks offisielle språk.²⁴⁸

²⁴² Se for eksempel forbud mot diskriminering i TFEU artikkel 19.

²⁴³ Reinisch (2004) s. 36

²⁴⁴ Ibid. s. 42-43

²⁴⁵ Jfr. statuttene til UNDP artikkel 5, og UNAT artikkel 4(1).

²⁴⁶ *Qin mot ILO*. 9. juli 1998. Avgjørelse nr. 1752.

²⁴⁷ Reinisch (2004) s. 43

²⁴⁸ Jfr. statuttene til UNDP artikkel 25 (3), og UNAT artikkel 19 (4)

6 Kort oppsummering og konklusjon

Som vi har sett under punkt 5.3 sliter selv to av de mest sentrale administrative tribunalene opprettet av internasjonale organisasjoner med å oppfylle EMKs minimumskrav til en domstol og en rettferdig rettergang. Dette gjelder især ILOAT. Reformen av FNs administrativ-juridiske system i 2009 førte til at blant annet en del uheldige forhold i tilknytning til dommere ble rettet opp, slik som avskaffelse av muligheten for gjenutvelgelse,²⁴⁹ innføring av godtgjørelse,²⁵⁰ og strengere faglige krav til dommerne.²⁵¹ I tillegg har systemet som sådan fått et sterkere rettslig preg med innføringen av to juridiske instanser. Medlemmene av UNDP/UNAT utpekes imidlertid, i likhet med medlemmene av ILOAT, av organisasjonenes medlemsforsamlinger, noe som gjør at man kan stille spørsmål ved tribunalenes uavhengighet til moderorganisasjonen.

Selv om nasjonale domstoler i enkelte tilfeller har nektet internasjonale organisasjoner immunitet, er det vanligste at organisasjonene innvilges immunitet når de ber om dette. Foreløpig er det heller ingen avgjørelse fra EMD der organisasjonenes immunitet har måttet vike for individers rett til domstolsadgang. Dette bør kanskje heller ikke være en målsetting. Hvis nasjonale domstoler skal begynne å avgjøre når organisasjonene har et berettiget behov for immunitet, og når de ikke har det, vil det kunne føre til at stater krenker organisasjonenes uavhengighet. Dette vil kunne gjøre at samarbeidet mellom medlemsstatene blir vanskeliggjort. Følgen kan bli at viktige internasjonale spørsmål ikke blir løst. Derfor synes den beste løsningen å være at statene, gjennom organisasjonene, sørger for å opprette gode alternativer til rettslig tvisteløsning, lik dem man finner i nasjonale domstoler. Disse alternativene må, i henhold til EMD-doktrinen om ”equivalent protection”, kunne tilby en rettergang som er minst like god som den nasjonale domstoler kan tilby. Da vil man kunne få en løsning som ivaretar hensynene til både medlemsstatene, organisasjonene, og de ansatte i organisasjonene. Medlemsstatene slipper å risikere at de krenker organisasjonenes uavhengighet, organisasjonene slipper å frykte at deres immunitet ikke skal bli respektert av nasjonale

²⁴⁹ Se s. 48-49

²⁵⁰ Se s. 50

²⁵¹ Se s 50-51

domstoler, og de ansatte i organisasjonene kan føle en større grad av trygghet med vissheten om at de har et rettsmiddel tilgjengelig dersom de velger å gå til sak mot sin arbeidsgiver.

Selv om de store administrative tribunalene per dags dato har en del mangler, og fortsatt har et stykke igjen til at man kan anse dem som fullverdige alternativer til nasjonale domstoler, virker det å være en utvikling som beveger seg i riktig retning. FN-reformen fra 2009, og et økt fokus på ansvarliggjøring av internasjonale organisasjoner, tilsier dette. I tillegg er menneskerettigheter i vinden som aldri før, mye på grunn av EMDs dynamiske tolkning av EMKs rettighetskatalog, og en stadig økende bevisstgjøring blant medlemsstatenes innbyggere omkring sine rettigheter.

7 Litteraturliste

7.1 Konvensjoner og traktater

De forente nasjoners pakt, San Francisco 26. juni 1945.

Konvensjonen om privilegier og immunitet for De forente nasjoner, New York 13. februar 1946.

Konvensjon om privilegier og immunitet for De forente nasjoners særorganisasjoner, New York 21. november 1947.

De forente nasjoners verdenserklæring om menneskerettigheter, Paris 10. desember 1948.

De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), New York 16. desember 1966.

FNs folkerettskommisjons (ILC) utkast til ansvar for internasjonale organisasjoner (DARIO), ILCs 61. sesjon, Genève, 4. mai til 5. juni, og 6. juli til 7. august 2009.

Statuttene for Den internasjonale domstol (ICJ), 26. juni 1945.

Europarådets generelle avtale om privilegier og immunitet, Paris 2. september 1949.

Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK), Roma 4. november 1950.

EUs charter om grunnleggende rettigheter, Nice 7. desember 2000.

Traktaten om den europeiske unions funksjonsområde (TFEU), Lisboa 13. desember 2007.

Den internasjonale bank for gjenoppbygging og utvikling (IBRD). Articles of Agreement, 16. februar 1989.

Det internasjonale pengefondet (IMF). Articles of Agreement, Bretton Woods, New Hampshire, 22. juli 1944.

Reglene til Den internasjonale arbeidsorganisasjons administrative tribunal (ILOAT), 24. november 1993. <http://www.ilo.org/public/english/tribunal/about/rules.htm>

Statuttene til Den internasjonale arbeidsorganisasjons administrative tribunal (ILOAT), 9. oktober 1946. <http://www.ilo.org/public/english/tribunal/about/statute.htm>

Wien-konvensjonen om traktatretten, Wien 23. mai 1969.

Wien-konvensjonen om traktatretten mellom stater og internasjonale organisasjoner eller mellom internasjonale organisasjoner, Wien 21. mars 1986.

7.2 Resolusjoner

FNs generalforsamlings resolusjon 351 A (IV). *Statuttene for FNs administrative tribunal*. 24. november 1949. (opph.) <http://untreaty.un.org/unat/Statute.htm>

FNs generalforsamlings resolusjon 61/261. *Administration of justice at the United Nations*. 4. april 2007.

FNs generalforsamlings resolusjon 63/253 *Administration of justice at the United Nations*. Annex I: *Statutes of the United Nations Dispute Tribunal*. Annex II: *Statutes of the United Nations Appeals Tribunal*. 23. februar 2009.

FNs generalforsamlings resolusjon 64/119 *Administration of justice at the United Nations*. Annex I: *Rules of procedure of the United Nations Dispute Tribunal*. Annex II: *Rules of procedure of the United Nations Appeals Tribunal*. 15. januar 2010.

FNs sikkerhetsråds resolusjon 1244, *On the situation relating Kosovo*, 10. juni 1999.

7.3 Lover, forarbeider, og forskrifter

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999, nr. 30.

Lov om immunitet og privilegier for internasjonale organisasjoner m.v. av 19. juni 1947 nr. 5. Forskrifter i medhold av denne lov: Nr. 131, 14. februar 1997, og nr. 14, 7. januar 2000.

Innst. S. nr. 101 (2006-2007), Stortingsvedtak 19. desember 2006.

7.4 Rettspraksis

7.4.1 Den europeiske kommisjon

M. & Co. mot Den tyske forbundsrepublikken, App.nr. 13258/87, 9. februar 1990.

Spaans mot Nederland, App.nr. 12516/86, 12. desember 1988.

Waite og Kennedy mot Tyskland, App.nr. 26083/94, 2. desember 1997.

7.4.2 Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD)

Al-Adsani mot Storbritannia, App.nr. 35763/97, 21. november 2001.

Ashingdane mot Storbritannia, App.nr. 8225/78, 28. mai 1985.

Beer og Regan mot Tyskland, App.nr. 28934/95, 18. februar 1999.

Behrami og Behrami mot Frankrike, og Saramati mot Frankrike, Tyskland og Norge, App.nr. 71412/01 og App. nr. 78166/01, 2. mai 2007.

Bosphorus Airways mot Irland, App.nr. 45036/98, 30. juni 2005.

Cudak mot Litauen, App.nr.15869/02, 23. mars 2010.

Fogarty mot Storbritannia, App.nr.37112/97, 21. november 2001.

Golder mot Storbritannia, App.nr.4451/70 21. februar 1975.

Helmers mot Sverige, App.nr.11826/85, 29. oktober 1991.

Hornsby mot Hellas, App.nr.18357/91, 19. mars 1997.

Matthews mot Storbritannia, App.nr. 24833/94, 18. februar 1999.

McElhinney mot Irland og Storbritannia, App.nr. 31253/96, 21. november 2011.

Pellegrin mot Frankrike, App.nr. 28541/95, 12. august 1999.

Prince Hans Adam II von Liechtenstein mot Tyskland, App.nr. 42527/98, 12. juli 2001.

Sabeh El Leil mot Frankrike, App.nr.34869/05, 29. juni 2011.

Sramek mot Østerrike, App.nr.8790/79, 22. oktober 1984.

Vilho Eskelinen og andre mot Finland, App.nr. 63235/00, 19. april 2007.

Waite og Kennedy mot Tyskland og App.nr. 26083/95, 18. februar 1999.

7.4.3 Den internasjonale domstol (ICJ)

Admissibility of Hearings of Petitioners by the Committee on South West Africa, Rådgivende uttalelse, 1. juni 1956.

Effect of Awards of Compensation made by the United Nations Administrative tribunal, Rådgivende uttalelse, 13. juli 1954.

Judgments of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization (ILOAT) upon Complaints made against the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Rådgivende uttalelse, 23. oktober 1956.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Rådgivende uttalelse, 8. Juli 1996.

Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Rådgivende uttalelse, 11. april 1949.

7.4.4 Den internasjonale arbeidsorganisasjonens administrative tribunal (ILOAT)

Franks and Vollering mot European Patent Organisation (EPO). 31. januar 2004. Avgjørelse nr. 1333.

J.M.W. mot European Patent Organisation (EPO). 4. februar 2004. Avgjørelse nr. 2292.

Qin mot ILO. 9 juli 1998, Avgjørelse nr. 1752.

7.4.5 Utenlandsk rettspraksis

Groupement de Entreprises Fougerolle et consorts c/ CERN, 1ère Cour civile du tribunal fédéral Suisse, 21. desember 1992, ATF 118 Ib 562.

Lutchmaya mot generalsekretæren for Gruppen av afrikanske, karibiske, og stillehavsstater. Brussel anke domstol, 4. mars 2003. Journal des Tribunaux (2003), 684.

Manderlier v. Organisation des Nations Unies et l'État Belge, Brussel sivile tribunal, 11. mai 1966. ILR (1966) 446.

Manderlier v. Organisation des Nations Unies et l'État Belge, Brussel anke domstol, 15. september 1969. UNJYB (1969).

Siedler v Western European Union (WEU), Brussel arbeidsdomstol, ankeinstans, 17. september 2003. Journal des Tribunaux 617 (2004).

7.5 Litteratur

- Amerasinghe, Chittharanjan Felix. *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, 2. utgave, Cambridge, 2005.
- Gisle, Jon ... [et al.] *Jusleksikon*, Oslo, 1. utgave, 1999.
- Høstmælingen, Njål, *Internasjonale menneskerettigheter*, X utgave, Oslo, 2006.
- Jacobs, Francis G., White, Robin C.A. and Ovey, Clare *The European Convention on Human Rights*, 5. utgave, Oxford, 2010
- Klabbers, Jan, *An Introduction to International Institutional Law*, Cambridge, 2. utgave, 2009.
- Kloth, Matthias, *Immunities and the Right of Access to Court under Article 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden Boston, 2010. (International Studies in Human Rights, volume 103)
- Moeckli, Daniel, Sangeeta Shah, Sandesh Sivakumaran. *International human rights law*, Oxford, 2010.
- Ruud, Morten og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, 3. utgave, Oslo, 2006.
- van Dijk, Pieter... [et al.] *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*. 4. utgave, Antwerpen, 2006.
- Wouters, Jan... [et al.] *Accountability for Human Rights Violations by International Organisations*, Antwerpen: Intersentia, 2010 (International Law series):
- Amerasinghe, Chittharanjan Felix *Accountability of International Organisations for Violations of the Human Rights of Staff*, s. 527-543.
- De Schutter, Olivier, *Human Rights and the Rise of International Organisations: The Logic of Sliding Scales in the Law of International Responsibility*, s. 51-129.
- Hunt, Sarah *Human Rights Accountability of International Organisations vis a vis Their Staff: The United Nations*, s. 545-549.
- Jefferson, Osmat Azzam, *Workplace Equality in International Organisations: Why is It an Illusory Concept?* s. 567-591.
- Kwakwa, Edward *An International Organisations Point of View*. s. 591-600.
- Tondini, Matteo *"The "Italian Job": How to Make International Organisations Compliant with Human Rights and Accountable for Their Violation by Targeting Member States*, s.169-211.

Wouters, Jan ... [et al.], *Introductory Remarks*. s. 1-20.

7.6 Nettlitteratur

Milanović, Marko og Tatjana Papic *As Bad As It Gets: The European Court of Human Rights' Behrami and Saramati Decision and General International Law*. International and Comparative Law Quarterly, issue 2, volume 8, 2009.

<http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=5469332&jid=ILQ&volumeId=58&issueId=02&aid=5469324>

Neuman, Peter, August Reinisch og Georg Kodek *Immunity of International Organisations and Alternative Remedies against the United Nations*, Wien, 2006.

http://intlaw.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/int_beziehungen/Internetpubl/neumann.pdf

Reinisch, August; Weber, Ulf Andreas, *In the Shadow of Waite and Kennedy*

International Organizations Law Review 1: s. 59–110, 2004. http://www.caio-ch.org/docs/Shadow_Waite_Kennedy.pdf

Webb, Keith J. og Arthur van Neck *The Non-Compliance of the ILOAT with respect to Article 6 of the ECHR*, Amsterdam International Law Clinic, 2005. http://www.caio-ch.org/reforms/Non_compl_ILOAT_wrt_Art6_EHCR.pdf

Wouters, Jan Schmitt, Pierre *Challenging Acts of Other United Nations Organs Subsidiary Organs And Officials*, s. Reinisch, August *Challenging Acts of International Organizations Before National Courts*, Oxford online, 2010.

<http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/law/9780199595297/toc.html>

Zemanek, Karl *Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations*, 2008.

<http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcltsio/vcltsio.html>

7.7 Digitale avisartikler

News.com.au. *IMF says chief Dominique Strauss-Kahn has 'no immunity' for sexual assault charges*. 18. mai 2011. <http://www.news.com.au/business/breaking-news/imf-says-chief-dominique-strauss-kahn-has-no-immunity-for-sexual-assault-charges/story-e6frfkur-1226058070969>

Grow, Brian. *Immunity defense would be hard for Strauss-Kahn*. Reuters.com. 15. mai 2011. <http://www.reuters.com/article/2011/05/15/us-strausskahn-immunity-idUSTRE74E38220110515>

Lund, Ketil, Pål W. Lorentzen, Åsne Julsrud *Uavhengig av staten*. Aftenposten. 15. februar 2010. <http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/77046/archive/demo/?page=45>
Smukkestad, Øyvind *Høyesterett i fare*. Aftenposten.no. 11. november 2006. <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1528842.ece>

7.8 Annen nettinformasjon

Centre for Accountability of International Organisations (CAIO). Artikkel fra senterets nettside. *Rule of Law. International Immunity*. <http://caio-ch.org/RuleofLaw.html>

Informasjon om ILOAT fra ILOs hjemmeside:

<http://www.ilo.org/public/english/tribunal/>

Informasjon om UNDP/UNAT fra nettsidene til UN Office of Administration of Justice: <http://www.un.org/en/oaj/>

Wikipedia.org. *Dominique Strauss-Kahn*.

http://en.wikipedia.org/wiki/Dominique_Strauss-Kahn

7.9 Forelesninger

Forelesninger i faget *Law of International Organizations*. Katholieke Universiteit Leuven, Belgia. Høstsemesteret 2010. Ved prof. Steven Blockmans, prof. Cedric Ryngaert og prof. Stefan Talmon (Oxford).

